

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

Anja Antolović

Dječja priča u hrvatskim religijskim časopisima

Završni rad

Pula, travanj 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

Anja Antolović

Dječja priča u hrvatskim religijskim časopisima

Završni rad

JMBAG: 0303055784, izvanredni student

Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij predškolski odgoj

Predmet: Dječja književnost

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: doc. dr. sc. Kristina Riman

Pula, travanj 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana *Anja Antolović*, kandidatkinja za prvostupnika *predškolskog odgoja* ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, *Anja Antolović* dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Dječja priča u hrvatskim religijskim časopisima* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Književnost, djeca, namjena	2
3. Žanrovski sustav dječje književnosti	4
3.1. Dječja priča	7
4. Odgojni utjecaj dječje književnosti	10
5. Počeci razvoja dječje književnosti	12
5.1. Počeci razvoja hrvatske dječje književnosti	12
6. Kršćanska izvorišta dječje književnosti	16
7. Hrvatski dječji časopisi.....	17
8. Dječja priča u hrvatskim religijskim časopisima	21
8.1. Časopis <i>Mali koncil</i>	22
9. <i>MAK</i> iz 1989./90.	23
9.1. <i>Djevojčica iz Nazareta</i>	25
9.2. <i>Marija je živa</i>	25
9.3. <i>Kako je na svijet došao uskrsni zec</i>	26
10. <i>MAK</i> iz 1996./97.	27
10.1. <i>Namjerno</i>	27
10.2. <i>Čudnovata zvijezda</i>	28
10.3. <i>Kako se dolazi u nebo</i>	28
11. <i>MAK</i> iz 2006./07.	30
11.1. <i>Bjeginac</i>	31
11.2. <i>Najskuplji lonac</i>	32
11.3. <i>Kuća svjetlosnog počinaka</i>	32
12. Značajke dječjih priča objavljenih u <i>MAK-u</i>	34
13. Zaključno o <i>MAK-u</i>	36
14. Zaključak	37
Sažetak.....	38
Summary	39
Popis literature.....	40

1. Uvod

Književnost je nezaobilazan dio života svakog čovjeka, samim time i svakog djeteta. Odrasli pišu za djecu i zato postoje knjige namijenjene najmlađim recipijentima. Događa se ponekad da se knjiga i ne namijeni djeci, ali je ona svejedno prihvate kao svoju. No, ne doživljava dijete knjigu samo vizualno, čitanjem knjige ili gledanjem slikovnice. Dijete književnost doživljava i slušanjem i to od najranijih dana kada mu njegovi najbliži pripovijedaju ili čitaju narodne priče i bajke. Samim time nastoje obogatiti dječji život, ali kroz pouke i uputiti djecu na dobro i loše. Knjiga i priča ne mogu preuzeti ulogu roditelja niti odgajatelja, stoga veliku važnost u odgoju kroz književnost imaju i oni koji djecu odgajaju.

Tema ovoga završnog rada je *Dječja priča u hrvatskim religijskim časopisima*. Nastojalo se prikazati kako je dječja priča predstavljena u dječjim časopisima i koliko ih uopće ima, te kakvu ulogu ima religija u dječjim pričama.

Dječjih religijskih časopisa u Hrvatskoj je malo, a naročito se ističe časopis *Mali koncil* pa je njemu u radu i posvećena veća pozornost. Časopis je religijski orijentiran, a samim time i priče u njemu. Promatrajući priče, stripove, pitalice i druge sadržaje, pretpostavljamo da je cilj časopisa prije svega motivirati na čitanje, zatim zabaviti i na koncu poučiti.

Literature o dječjoj književnosti u Hrvatskoj je mnogo, a u ovome radu bih posebno istaknula knjigu Milana Crnkovića i Dubravke Težak *Povijest hrvatske dječje književnosti* (2002) koja je dala iscrpan pregled početaka kako svjetske, tako i hrvatske književnosti, knjigu Stjepana Hranjeca *Kršćanska izvorišta dječje književnosti* (2003) te knjigu Karol Visinko *Dječja priča* (2005).

2. Književnost, djeca, namjena

Dječja književnost je književnost namijenjena djeci (Crnković i Težak 2002: 7) uvodna je rečenica kojom Milan Crnković i Dubravka Težak započinju knjigu *Povijest hrvatske dječje književnosti*. Već iz same rečenice, odnosno definicije dječje književnosti¹, nameću se tri ključna pojma: književnost, djeca, namjena.

Shvaćajući književnost kao riječ izvedenu iz riječi knjiga, upotrebljavamo je u širem smislu kao naziv za sve što je napisano i objavljeno uglavnom u knjigama, ali i ono što nije nužno zapisano, nego se usmenim putem prenosilo generacijama. S druge strane, u užem smislu govorimo o jezičnim tvorevinama koje se razlikuju od običnoga govora, odnosno govora koji nema umjetničku svrhu i funkciju, stoga se naziv književnost upotrebljava u smislu umjetničke književnosti (Solar 1997: 9, 11). Svaki pojedinac sam bira što će čitati, ali postoje i određena djela koja se tijekom odrastanja i školovanja nameću. Književnost je prisutna od najranijih dana čovjekova života do onih najstarijih, od onih dana kada slušajući različite priče upijamo svaku riječ koju nam netko izgovori, do onih dana kada upijamo svaku riječ i misao koju samostalno pročitamo.

Drugi važan pojam koji se u navedenoj definiciji ističe su djeca. Crnković i Težak (2002: 8) navode: *djeca su ljudi koji još nisu dostigli zreli stupanj tjelesnog i duševnog razvoja*. Upravo zbog njihovog drugačijeg poimanja svijeta od odraslih, ne može im biti dostupno svako djelo. Autori smatraju kako dječja dob traje do dvanaeste ili trinaeste godine, a i to se shvaćanje kroz povijest mijenjalo, pa navode kako su se raniji dječji pisci obraćali djeci do šesnaeste godine života (Crnković i Težak 2002: 9).

Kada govorimo o namjeni, govorimo o tome je li knjiga primjerena djetetu tematikom, privlači li dijete i odgovara li njegovim interesima. Autori stoga izdvajaju tri oznake koje nam kazuju pripada li određena knjiga dječjoj književnosti. Prva oznaka je ta da je knjigu napisao dječji pisac i time je svjesno namijenio djetetu, druga je ta da je knjigu izdao dječji nakladnik, odnosno dječji odjel i treća oznaka govori o tome da je knjiga dospjela u knjižarama i knjižnicama na police knjiga namijenjenih djeci

¹ Milivoj Solar u *Rječniku književnog nazivlja* (2006) navodi kako naziv dječja književnost upućuje na pogrešne primisli jer znači književnost koju pišu djeca, stoga bi prikladniji naziv bio književnost za djecu, ali on nije šire prihvaćen (vidi Solar 2006: 67). Stjepan Hranjec u knjizi *Pregled hrvatske dječje književnosti* (2006) opravdava taj naziv iz razloga što je u duhu hrvatskoga jezika, odnosno sukladno je pojmovima dječje igralište ili dječji vrtić te se i u svijetu koriste slični nazivi (kinderliteratur, children's literature...) (vidi Hranjec 2006: 8).

(Crnković i Težak 2002: 9). Također, navodi se kako knjiga može biti namijenjena djeci, iako nema nijednu od tih oznaka, nego su je djeca s vremenom prihvatila kao svoju, a takvih je kroz prošlost bilo mnogo².

² Treba naglasiti kako dječju književnost ne čitaju samo djeca: *Djeca nisu jedini čitatelji dječje književnosti, kako bi se moglo zaključiti sudeći prema njezinu nazivu budući da Malog Princa (1943., hr. 1973.) Antoina de Saint-Exuperyja, Hobita (1937., hr. 1944.) J. R. R. Tolkiena, Sofijin svijet (1991., hr. 1995.) Josteina Gaardera ili romane o Harryju Potteru (1997.-2007.), hr. (2000.-2007.) J.K. Rowling, da navedemo samo neke od najpoznatijih primjera, čitaju i djeca i odrasli (Hameršak i Zima 2015: 109).*

3. Žanrovski sustav dječje književnosti

Hameršak i Zima (2015: 127) navode kako se od samih početaka istraživanja dječje književnosti naglašavalo da ona nije posebna vrsta ili žanr³ književnosti, nego njezin dio. Autorice postavljaju pitanje postoji li razlika u tome da je nešto dio nečega od toga da je vrsta nečega. Gledajući književnost iz perspektive komunikacijske i simboličke prakse, zaključuju da razlike gotovo i nema. No, radi se o različitoj perspektivi od one kojom su se vodili prvi istraživači hrvatske dječje književnosti, odnosno perspektive gdje se književnost gledala kao estetska pojava, stoga se nije mogla dijeliti na skupine ili vrste jer više ne bi bila književnost.

Kada je riječ o žanrovskoj podjeli dječje književnosti, autorice ističu kako u različitim sferama dječje književnosti postoje i njezine različite žanrovske podjele⁴. Prvu akademsku klasifikaciju u hrvatskoj književnosti uspostavlja Milan Crnković 1967. godine u *Dječjoj književnosti*, a o istoj podjeli govori i u knjizi iz 2002. godine - *Povijest hrvatske dječje književnosti*, koja je napisana u koautorstvu s Dubravkom Težak.

Crnković i Težak navode kako su rodovi, vrste i podvrste u dječjoj književnosti, jednaki kao i u književnosti za odrasle. U dječjoj književnosti priča zauzima više mjesta nego u književnosti za odrasle, a javljaju se i romani s tematskom klasifikacijom⁵ (Crnković i Težak 2002: 14). Glavne vrste koje se javljaju u dječjoj književnosti su: slikovnica, dječja poezija, priča, dječji roman ili roman o djetinjstvu. U drugu skupinu spadaju: basne, roman o životinjama, avanturistički ili pustolovni roman, historijski ili povijesni roman, znanstvena fantastika, putopisi i biografska djela (Crnković i Težak 2002: 14). U knjizi iz 1967. godine, gdje je iznesen prvi pregled dječjih književnih vrsta, Crnković navodi kako vrste iz druge skupine nisu same od sebe vezane za dječju dob, niti su kao vrste prilagođivane djetetu i njih naziva graničnima (Crnković 1967: 10).

³ Žanr u hrvatskoj znanosti i književnosti uglavnom ima značenje književne vrste ili roda (vidi Solar 2006: 322).

⁴ *O jednim se žanrovima govori u okviru recepcije, o drugima u okviru nakladničke produkcije, o trećima u okviru knjižničarske distribucije, o četvrtima u okviru proučavanja* (Hameršak i Zima 2015: 129). O tome govori i Stjepan Hranjec (2006: 22) navodeći kako su dva osnovna kriterija za pripadnost vrste dječjoj književnosti: dob čitatelja i struktura vrste.

⁵ Postoji povijesni roman, pustolovni roman, obiteljski, dok se ne govori o naturalističkom romanu ili romanu toka svijesti, a u uporabi su nazivi roman o djetinjstvu, roman o nesretnom djetetu, roman o dječjim družinama i ostalo (vidi Crnković i Težak 2002: 14).

Hranjec (2006) u poglavlju *Vrste dječje književnosti* o vrstama piše manje nego prethodni autori te se posebno osvrće na slikovnicu, dječju pjesmu, dječju prozu u kojoj spominje priču (pripovijetka, novela) i roman, te dječji igrokaz.

Hameršak i Zima (2015) u knjizi ne daju žanrovsku klasifikaciju dječje književnosti. Umjesto toga, autorice se osvrću na tri žanra: pripovijetku, igrokaz i strip⁶, te na žanrove koji imaju kanonski status u istraživanju dječje književnosti: slikovnica, bajka, fantastična priča, dječji roman i dječje pjesništvo. Autorice govore i o dječjeknjiževnoj animalistici s osvrtom na žanr basne (Hameršak i Zima 2015: 139).

Pripovijetka je tekst koji je pisan realistički te mu je tematika uzeta iz običnog života. Crnković u *Dječjoj književnosti* o pripovijetci ne govori kao o posebnom žanru, nego je tumači uz roman. Slično je i u knjizi iz 2002. godine gdje se spominje samo u opisima pojedinih tekstova (Hameršak i Zima 2015: 140, 144). Pripovijetka se uglavnom definira kao podvrsta priče, odnosno priča je nadređen pojam koji obuhvaća pripovijetku.

Igrokaz je tekst namijenjen scenskom izvođenju. U hrvatskoj dječjoj književnosti igrokazu se pridaje malo ili nimalo pozornosti stoga što se teško integrira u preglede književnosti te se znatno rjeđe tiskaju u usporedbi s drugim tekstovima (Hameršak i Zima 2015: 148).

Hameršak i Zima (2015) u knjizi daju osvrt i na strip, koji se u počecima razvoja dječje književnosti nije zahvaćao niti rubno, dok druga polovica 20. stoljeća apostrofira njegove kulturne i obrazovne potencijale (Hameršak i Zima 2015: 160). Autorice strip vide kao važan dio dječje književnosti prije svega jer ga djeca čitaju, a riječ je i o pripovijedanju u slikama.

Crnković slikovnicu stavlja na prvo mjesto u istraživanju dječje književnosti te navodi kako je ona prva knjiga⁷ s kojom se dijete susreće. Smatra se kako u dječje ruke dopijeva u prvoj godini, a zanimanje za nju prestaje u drugom razredu osnovne škole kada djeca mogu samostalno čitati. Slikovnica upotrebljava dva koda komunikacije: likovno i jezično predstavljanje stvarnosti, stoga ona nije čista književna vrsta, nego kombinacija likovnog i književnog izraza te, kao takva, ima prednost kod male djece (Crnković i Težak 2002: 15).

⁶ Za navedene žanrove autorice navode kako su u Hrvatskoj rubno reflektirana, ali produkcijski vrlo propulzivna i zanimljiva (vidi Hameršak i Zima 2015: 139).

⁷ Mnogi autori dovode u pitanje ovu tvrdnju nazivajući je stereotipnom.

Dječji roman, odnosno roman o djetinjstvu, ukazuje na nefantastičnu dječju književnost, a u sebi povezuje dječju i popularnu kulturu (Hameršak i Zima 2002: 198). Javlja se u drugoj polovici 19. stoljeća i razvija prema kraju stoljeća te u 20. stoljeću. Na prvome je mjestu u lektiri djece oko desete godine života. Junaci su djeca, dječaci i djevojčice⁸ (Crnković i Težak 2002: 27).

Smatra se kako tek dječja poezija i dječja priča sadrže prve umjetničke tekstove koji se nude djeci. Dječja poezija se razvijala iz tzv. pučke ili usmene dječje poezije što su je stvorili odrasli u dodiru s djecom⁹. Obično je kratka i vezana uz svakodnevni dječji život. Dječja pjesma je vesela i vedra te ne podnosi pouku i tmurna raspoloženja (Crnković i Težak 2002: 18). No, nije u prošlosti uvijek bilo tako. U samim počecima u književnim je tekstovima za djecu, pa tako i u pjesništvu, naglašena pouka, a književnost se smatrala sredstvom u patriotskom odgoju mladih.

Dječja književnost je prepuna životinja¹⁰. U poeziji su kao doživljaj prirode, u narodnoj priči kao pomagači ili neprijatelji junaka te kao smiješni samostalni junaci. U umjetničkim pričama prikazuju se antropomorfno, a u alegorijskim, kao i u basni, predstavljaju simbole. U romanu o životinjama životinjski svijet je prikazan onakvim kakav on zaista jest, poštujući zakone po kojima životinje žive (Crnković i Težak 2002: 29).

Basna je također književna vrsta u kojoj se javljaju životinje kao predstavnici određenih ljudskih značajki¹¹. Stoga, basne uopće ne govore o životinjama, nego o ljudima, njihovim manama i vrlinama. Uglavnom je kratka, pisana je u prozi ili stihu, a sastoji se od pričice i morala (Crnković i Težak 2002: 34). Basna je kao dječja književna vrsta upitna upravo zbog svog dvorazinskog čitanja. No djeca basnu najprije doživljavaju kao književnu tvorevinu u kojoj se najčešće javljaju životinje pa im je stoga bliska, a tek zatim dolazi do potpunog razumijevanja što navedene životinje i njihovi postupci predstavljaju.

⁸ Češće se javljaju dječaci, uglavnom starije dobi, oko desete godine i pripadaju različitim društvenim sredinama.

⁹ Navedene pjesme Crnković i Težak nazivaju malešnicama, a sam naziv malešnice prvi put se javlja u knjizi Milana Crnkovića *Hrvatske malešnice* iz 1998. godine (vidi Crnković i Težak 2002: 17).

¹⁰ Prevladavaju mačka, miš, pas, konj, zec, lisica, magarac, patka, vuk, lav, mrav, pčela, puž, orao, sokol, vjeverica, jelen, srna, krt, jež, svinja, pijetao i koka, ovca i druge životinje te se javljaju i životinje koje su bile iz nekih razloga zanemarivane: gliste, zmije, šišmiši, vodeni konji, krokodili ili izumrle pretpotopne životinje (vidi Crnković i Težak 2002: 29).

¹¹ Magarac predstavlja glupana, lisica lukavca, vuk nasilnika, ovca običan narod i slično (vidi Crnković, i Težak 2002: 34).

Crnković i Težak (2002) u svojem pregledu dječjih književnih vrsta obrađuju, pored navedenih, i avanturistički, znanstvenofantastični te povijesni roman. Avanturistički roman govori o novim, neobičnim stvarima, govori o opasnosti, traži fizičku i psihičku sposobnost. Govori o odlasku iz svakodnevice u nešto nepoznato, govori o pustolovini. Junak u avanturističkom romanu je snažan i izdržljiv, mora izvršiti određeni veliki zadatak te savladati mnoštvo manjih prepreka (Crnković i Težak 2002: 31).

Znanstvenofantastični roman je sličan avanturističkom romanu. Mašta ima veliku ulogu, a polazišta su joj u znanstvenim hipotezama i predstavlja dostignuća koja je znanost zamislila ili im je na tragu. Junaci uglavnom putuju svemirom brzinom svjetlosti, koriste se oružjem nezamislive snage, pronalaze se daleki svjetovi i slično. Znanstvena fantastika pripada graničnim vrstama i malo je djela koja su pisana za djecu, ali djeca prisvajaju djela određenih autora (Crnković i Težak 2002: 32).

Povijesni roman svoje polazište ima u povijesnoj osnovi, govori o prošloj epohi te pokušava rasvijetliti određene prošle događaje. Prošla zbivanja mogu biti i temelj za avanturističke radnje, a također, navode autori, povijesni roman se nosi i sa znanstvenofantastičnim romanom koji katkad umjesto u budućnost odlazi u prošlost (Crnković i Težak 2002: 33).

3.1. Dječja priča

O dječjoj priči kao glavnoj vrsti dječje književnosti najviše je pisao Crnković (1967), a kasnije i u koautorstvu s Dubravkom Težak (2002). Hranjec (2006) o priči uglavnom piše u poglavlju o dječjoj prozi. Također, Hameršak i Zima (2015) nemaju zasebno poglavlje o dječjoj priči kao žanru, ali je obrađena u poglavljima o pripovijetci, bajci i fantastičnoj priči. Dječju priču je istraživala i Karol Visinko (2005) i to najviše današnju recepciju dječje priče kod najmlađih.

Priča je kraća književna tvorevina. *Priča je, znači, nadređen pojam koji obuhvaća kraće narativne tvorevine nazvane podvrstama priče, a to su bajka, fantastična priča i pripovijetka* (Visinko 2005: 34). Karol Visinko navodi razliku između priče i pripovijetke, a ona se očituje u prisustvu, odnosno neprisustvu elemenata čudesnog (Visinko 2005: 34). Stoga, jedna od bitnih odrednica dječje priče je fantastično ili čarobno, odnosno, bilo kakvo odstupanje od stvarnosti. Upravo

odstupanjem od stvarnosti, iskrivljujući je i nadomještajući je izmišljenom stvarnošću, bolje tumači pravu stvarnost nego njezin realistički prikaz (Crnković i Težak 2002: 21). *Dječje poimanje svijeta razlikuje se od gledanja odraslih. (...) Ono bez čuđenja, makar s radošću ili strahom, prihvaća pojave i likove kakvih u stvarnosti nema, prihvaća čudesno ili fantastično: divove, patuljke, vile, moćne vještice, trenutačno svladavanje golemih daljina, lako stjecanje željenih predmeta i dr. stoga je djetetu priča vrlo bliska* (Crnković i Težak 2002: 21).

Obzirom na to da priča obiluje čudesnim, može imati *stotinu lica*¹² te se stoga može podijeliti na mnogo podvrsta. Po postanku, priče možemo dijeliti na narodnu koja postoji jednako dugo kao i jezik i koja se prenosila usmenim putem, te umjetničku priču koja se razvila iz narodne, odnosno iz samostalno prepričane narodne priče, od unošenja vlastitih elemenata u nju i njezina mijenjanja, do potpunog oslobođenja od nje. Vrste narodne priče su: mit, legenda, bajka, novela ili pripovijetka, anegdota ili šaljiva pričica (Crnković i Težak 2002: 23).

Bajka je važna za razvoj umjetničke priče te ona ima strogo određenu i lako prepoznatljivu strukturu, koja će se u određenim mjerama kod umjetničke priče mijenjati. Kod narodne bajke stvarno i čudesno postoje paralelno, nizanje događaja i epizoda je bez opisa, lica nisu detaljno opisana ni u fizičkom, ni u psihičkom pogledu, čudesno je mitološkog podrijetla, moral je specifičan (imati sreću, snaći se) i sve se događa u neodređenu prostoru ili vremenu. Navedene karakteristike narodne bajke u razvoju umjetničke priče će se mijenjati te se postupno uvode opisi ambijenata, prirode, likova i duševnog stanja, likovi postaju zastupnici dobra i zla, postupci im postaju motivirani te se moral uzdiže na jedan viši stupanj. Književna narodna bajka je prijelazni oblik iz narodne bajke u umjetničku te ona još uvijek više pripada narodnoj nego umjetničkoj bajci. Ona se ne mijenja, nego samo dotjeruje. Umjetničke bajke zadržavaju određenu vezu s narodnom bajkom te su to sve priče koje nisu fantastične¹³. Fantastične priče se odvajaju od narodne priče te se napušta mitološki svijet kao paralelna stvarnost (Crnković i Težak 2002: 23).

Po tipu čudesnog možemo govoriti o mitološkoj priči, odnosno kada su junaci likovi iz mitologije, o alegorijskoj priči, kada se prikazuje borba prirodnih sila ili

¹² Sintagma preuzeta iz knjige *Povijest hrvatske dječje književnosti* Milana Crnkovića i Dubravke Težak.

¹³ Autori Crnković i Težak navode kako priče Ivane Brlić Mažuranić i većina Andersenovih priča pripadaju području umjetničke bajke, a od Andersena i L. Carrolla razvija se priča koja se naziva fantastičnom pričom (vidi Crnković i Težak 2002: 23).

pojmovima u ljudskim likovima, o hiperboličkoj priči, odnosno pretjeranom uvećavanju postojećeg te o fantastičnoj ili nadrealističkoj priči. Po efektu, namjeni ili podtekstu priča može biti simbolička, filozofska, šaljiva ili humoristička, poučna priča, priča kao igra, moralistička priča te basna. Po odnosu prema tradiciji govorimo o klasičnoj priči, starinskoj priči te modernoj priči. Po elementu igre govorimo o kumulativnoj priči koja izgrađuje sustave suprotne postojećem. Također, navode autori, u ovu skupinu bi se mogle smjestiti i lagarije, odnosno igre s prekrajanjem morfoloških ili sintaktičkih elemenata teksta. Nadalje, po junacima u odnosu na djecu govorimo o opoziciji, priča s djecom kao junacima i s junacima koji nisu djeca. Podjela po junacima je najbogatija, a Crnković i Težak je klasificiraju po pripadnosti ljudskom rodu, životinjskom ili biljnom svijetu i drugo, stoga spominju vilinsku priču, priču o patuljcima, priču o divovima, priču o vješticama, priču o herojima, priču o postanku imena planina, izvora, rijeka, priča o svecima i mnoge druge podjele. Po završetku priče možemo govoriti o tri tipa: priča sa sretnim završetkom, s nesretnim završetkom te priča sa završetkom u kojem se ne odlučuje o biti ili ne biti, sreći ili nesreći. Na koncu, po odnosu prema igri riječima, razlikujemo priču bez igre riječima i onu u kojima je igra riječima naglašena (Crnković i Težak 2002: 24, 25).

4. Odgojni utjecaj dječje književnosti

Dječja književnost nije sluškinja ni pomoćnica pedagogije u bilo kojem njezinu smjeru, makar ona, upravo kao književnost i umjetnost, i te kako pridonosi odgoju (Crnković i Težak 2002: 8). Književna djela namijenjena djeci, kao što bi svako književno djelo i trebalo, morala bi nositi određenu poruku i odgojno djelovati jer, kao što je u svijetu od davnina poznato, djeca, ali i odrasli, često se ogledaju u svojim junacima i zrcale njihove postupke¹⁴. No, naravno, veliku ulogu u tome imaju i odgajatelji (bilo da su to roditelji ili učitelji) kako bi s djecom mogli razgovarati o određenim postupcima književnih junaka jer, kako se pitaju Crnković i Težak, imaju li djeca dovoljno iskustva da shvate moral basne, ili u basnama uživaju samo kao u pričama (Crnković i Težak 2002: 11)? Na kraju navode kako će se moral kasnije pojaviti sam *kada se doživljena i u njihovoj svijesti pohranjena priča poslije susretne s njihovim životnim iskustvom* (Crnković i Težak 2002: 11).

Književnost nije personificirano biće koje djeci govori o dobrim i lošim postupcima njihovih junaka, djeca sama shvaćaju što je dobro, a što ne, naravno, uz pomoć odraslih pokraj sebe koji im pomažu odgonetnuti određenu pouku i uputiti ih na pravi put. Književnost je potrebna u dječjem životu od najranijih dana jer, osim što je važna za razvijanje dječjih literarnih sposobnosti i vještina, te iako nije *sluškinja ni pomoćnica pedagogije*, ona odgaja i obogaćuje dječji život: *Prema tome, i za razvoj ekološke svijesti, kao i za razvoj svijesti o snazi i ljepoti jezika kojim govorimo, ili za razvoj duhovnosti ili nekoga drugoga bogatog odgojnog usmjerenja, važno je baviti se i književnošću, jer ona u sebi nosi silnice naših potreba, zanimanja i htijenja preobraženih u profinjeno umjetničko ruho koje nas ispunjava i preobražava. (...) Zato se kaže da književnost, uz ostale umjetnosti, oplemenjuje, obogaćuje unutarnji život najmlađih recipijenata* (Visinko 2005: 20, 21).

Smatra se da prvi susret djeteta s književnošću počinje slikovnicom, no može se donijeti zaključak da i prije toga djeca dolaze u kontakt s književnošću tako što slušaju pjesme i priče koje im pričaju odrasli. Književnost je sveprisutna u jeziku.

¹⁴ Kao primjer može se spomenuti pojam verterizam, odnosno masovna samoubojstva mladih ljudi, a sve to jer su se poistovjetili s glavnim junakom knjige *Patnje mladog Werthera* Johanna Wolfganga von Goethea. Također, Peter Svetina (2004: 23) piše: *U svakom su vremenu djeci potrebni odgovarajući literarni junaci. Moraju se poistovjetiti s njima, odnosno barem prepoznati u njima jedan dio sebe.*

Prisutna je od prve jezične djelatnosti – slušanja¹⁵. Tada slušamo priče koje nam naši najbliži govore ili čitaju, a to je uglavnom sadržaj namijenjen našoj dječjoj dobi. Stoga, dječjom pričom, odnosno njezinim slušanjem, sve počinje. Razvijamo vlastite literarne interese, uspostavljamo međuljudske odnose i počinjemo gledati na svijet kroz oči naših književnih junaka. Na važnost slušanja upozorava Karol Visinko (2005). Autorica govori o krizi žive ljudske riječi. Uz svekoliko prisustvo audiovizualnih sredstava, dijalog između odraslih i djeteta nestaje. *Za razliku od sredstava javnog priopćavanja, koja u sadržajima za najmlađe recipijente mogu biti (i najčešće jesu) zanimljiva i privlačna svojom dinamikom vizualnih i auditivnih slika, izravni dodiri djece, odgajanja i učenika, s odraslima koji se njima bave (roditeljima, starateljima, odgojiteljima i učiteljima) putem razgovora, pjesme, igre, priče uspostavljaju potpuniji komunikacijski čin. (...) U tom susretu i odrasla osoba i dijete istinski izražavaju sebe, i tako se međusobno bolje upoznaju i razumiju* (Visinko 2005: 14). Već u prvim pričama uspostavlja se dublji odnos između odrasle osobe i djeteta¹⁶ i na taj način se oblikuju dječji literarni interesi, potiče se zanimanje za knjigu¹⁷.

S druge strane, pored čitanja odraslih djeci i dječjeg slušanja, možemo govoriti i onomu slušanju kada dijete zauzima ulogu čitaoca. Praksa je bila uvriježena u počecima razvoja dječje književnosti, dakle u 19. i 20. stoljeću kada su djeca u obiteljima nižeg društvenog statusa bila jedina koja su znala čitati te su s jedne strane u školskom kontekstu imala ulogu učenika, dok su u obitelji i zajednici imali ulogu učitelja (Hamershak 2009: 801).

Može se zaključiti kako su najprije roditelji, a potom i odgajatelji, oni koji su u najranijem razdoblju djeteta odgovorni za to što će djeca čitati, odnosno što će se djeci sviđati. Na taj način pridonose razvijanju dječjih čitateljskih sposobnosti i vještina, pripremaju put djetetu od slušanja do samostalnog posezanja za knjigom i samostalnog oblikovanja literarnih interesa, a to sve vodi prema jednom cilju – razvijanju ljubavi prema književnosti i knjizi uopće.

¹⁵ Jezične djelatnosti u hrvatskome jeziku su: slušanje, govorenje, čitanje i pisanje.

¹⁶ *Dječja priča može biti i izvrstan način uspostavljanja i razvijanja bliskih odnosa između najmlađih recipijenata i odraslih, ostvarivanja živih susreta radosti, topline, blizine, razgovora, druženja, susreta sve potrebnijih življenju današnjice. Uza sve to, skupljaju se i dragocjena iskustva prijateljavanja s pričom, iskustva koja će se osjetiti i u kasnijim razdobljima života* (Visinko 2005: 31).

¹⁷ *Rani dodir s knjigom i ljubav prema knjizi koja se kroz taj dodir stvara olakšavaju djetetu ulazak u svijet učenja koji polaskom u školu velikim dijelom istiskuje njegov dotadašnji svijet igre* (Lovrenčić 2004: 9).

5. Počeci razvoja dječje književnosti

Početke razvoja dječje književnosti možemo pratiti u usmenoj književnosti¹⁸, u bajkama, sagama, legendama, mitovima, pripovijetkama, šalama i anegdotama. Javljaju se i sve vrste narodne priče i poezije. Od proznih vrsta djetetu je najbliža bila bajka, a od onih u stihu poezija. Prenosilo se usmenim putem, s koljena na koljeno. U razvijenim zemljama se već u 17. stoljeću počinju tiskati i prodavati jeftine knjige za puk koje su bile vrlo kratke, a sadržavale su i folklor, biblijske priče i pouku (Crnković i Težak 2002: 40).

Zamisao da postoji posebna dječja književnost javila se u prosvjetiteljstvu¹⁹, u drugoj polovici 17. stoljeća, i tu se naglasak stavlja na odgojno-obrazovni utjecaj tih djela²⁰. Tada se javlja i lektira jer književnost djeci želi približiti spoznaje odraslih.

U 20. stoljeću dolazi do obrata, djeca se više ne gledaju kao *mali ljudi* te se u dječju književnost unosi maštovitost, osjećajnost i slikovitost što su distinktivne odlike dječje književnosti (Solar 2006: 67, 68).

5.1. Počeci razvoja hrvatske dječje književnosti

Obilato mliko duhovno iz 1752. godine djelo je Antuna Kanižlića kojim bi se mogao naznačiti početak hrvatske dječje književnosti. Riječ je o katekizmu namijenjenom djeci, a djelo nije doživjelo veći uspjeh.

Crnković smatra kako formalni početak hrvatske dječje književnosti označava knjižica Ivana Filipovića²¹ koja je objavljena 1850. godine – *Mali tobolac raznog*

¹⁸ Stjepan Hranjec u knjizi *Ogledi o dječjoj književnosti* za usmenu književnost govori kako je ona *starija sestra* pisane književnosti (Hranjec 2009: 13).

¹⁹ *Svi se povjesničari dječje književnosti slažu da ona kao književnost posebno namijenjena djeci započinje negdje pri kraju 17. stoljeća i da je, prema tome, stara samo nešto više od stoljeća. No isto tako svi priznaju da je od davnih vremena postojala književnost koja doduše nije bila namijenjena djeci, ali je djeci bila više ili manje dostupna. Djeca su, dakle, dijelila s odraslima narodno književno blago od najstarijih vremena i uživala u njemu prema svojim mogućnostima shvaćanja* (Crnković i Težak 2002: 39).

²⁰ Dječja poezija se počinje razvijati na temelju duhovnih, crkvenih pjesama i nurseryrhymes, od narodne priče strukturirat će se umjetnička dječja priča, od romance, odričući se fantastičnog u korist priče, a sadržavajući pustolovno, razvija se avanturistički roman, od vjerske pouke razvija se moralna priča, poučna i moralistička književnost koja dominira u dječjoj književnosti, a i nje se razvija realistička književnost, odnosno roman o djetinjstvu (vidi Crnković i Težak 2002: 41).

²¹ *No Ivan Filipović nije pokretač samo zbog toga što je napisao prvu hrvatsku koliko-toliko izvornu knjižicu namijenjenu djeci, nego je pokrenuo i organizirao mnoge djelatnosti za njezino jačanje i razvoj. On je dobrim dijelom kriv za njezine loše strane i zaslužan za dobre, on je živio s njom u dobru i zlu* (Crnković i Težak 2002: 131).

*cvetja za dobru i pomnjivu mladež*²². Iako je Filipović bio i književnik i pedagog, u svojim djelima nije izostavio ideologiju toga vremena, odnosno, u određenoj je mjeri koristio književnost kako bi iskazao svoje stavove, a također mu se u pjesmama ponekad gubi granica između djetinjstva i odrasloga čovjeka (Idrizović 1984: 19). Filipović je također u hrvatskoj književnosti poznat po tome što bio pokretač prvog dječjeg časopisa – *Bosiljka*, a upravo u časopisima su se javile prve dječje priče. Dječja priča se u hrvatskoj književnosti, kao i u svjetskoj, razvija iz narodne priče, a ona je bila od goleme vrijednosti pa se uvrštavala u dječje časopise kako bi bila dostupna najmlađima. Uglavnom im se nudila narodna priča, ali i prerađena narodna priča. Andersenov utjecaj dolazi jako kasno. Prva njegova priča prevedena je u *Smilju* tek 1873. godine (Crnković i Težak 2002: 201). Kako navodi Hranjec (2006: 33), hrvatska dječja književnost 19. stoljeća se gradila višestruko: *jednu su književnu stazu utirali pisci samostalnim izdanjima, drugu je činila usmena književnost, publicirana u periodicima, treću su ulogu imali časopisi, a četvrtu prijevodi i preradbe raznih stranih književnih izvornika*. Hranjec zaključuje kako u 19. stoljeću možemo govoriti o književnosti pokušaja, dječji pisci su trebali javno djelovati te je njihova riječ bila *glasnogovornica profesionalnog autorovog angažmana* (Hranjec 2006: 47).

Početak 20. stoljeća smatra se *verificiranim* početkom hrvatske dječje književnosti i to najviše zbog djelovanja dviju autorica – Jagode Truhelke i Ivane Brlić Mažuranić (Hranjec 2006: 50) te ovo razdoblje Hranjec naziva *procvatom hrvatske dječje književnosti*. Hranjec unutar ovoga razdoblja govori o dva doba, a prvo je doba već spomenutih autorica. Tridesetih godina 20. stoljeća za dječju književnost od važnosti je i Mato Lovrak, priznato ime hrvatske dječje književnosti koji se svojim romanima svrstao u trajnu baštinu hrvatske dječje književnosti te ovdje govorimo o Lovrakovom dobu (Hranjec 2006: 79).

U razdoblju koje slijedi, a koje Hranjec naziva *zrelo doba*, u dječjoj književnosti značajan doprinos su dali Grigor Vitez, Ivan Kušan, Milivoj Matošec te Zvonimir Balog. Šezdesete, sedamdesete i osamdesete godine 20. stoljeća donose mnoštvo istaknutih imena u dječjoj književnosti, nastavljača prethodnih autora, a većina njih se posvećuje stvaranju samo za djecu. U ovome razdoblju časopisi također igraju veliku ulogu jer promiču dječju književnost i ustupaju svoj prostor dječjim klasicima (Hranjec 2010: 119, 118). Od značajnih imena treba istaknuti Luku

²² S tom tvrdnjom se ne slaže Berislav Majhut koji tvrdi kako bi mogao nabrojati pedesetak naslova knjiga za djecu objavljenih do 1850. godine (vidi Majhut 2005: 14).

Paljetka, Hrvoja Hitreca, Sunčanu Škrinjarić te mnoge druge. U posebnu skupinu u ovome razdoblju Hranjec svrstava književnike koji su djelovali u zadnja četiri desetljeća 20. stoljeća, odnosno oni koji slijede kušanovsko-balogovsku poetiku, oni koji svoje djelovanje započinju tih godina i oni književnici koji se djelomice ubrajaju u dječje jer su već našli svoje mjesto među *odraslim* književnicima (Hranjec 2006: 154). U ovu skupinu ubrajamo Gustava Krkleca, Vjekoslava Majera, Dragu Ivaniševića, Dobrišu Cesarića, Antu Gardaša i druge.

Četvrto razdoblje o kojem govori Hranjec predstavlja suvremeno tematsko i stilsko bogatstvo. Naziva se suvremenim razdobljem u dječjoj književnosti, odnosno riječ je o suvremenoj književnosti, dolazi do pojave mnoštva novih mladih imena, do tematskog proširenja te književnosti, s obiljem novih stilskih zamisli i s nakanom da se književni tekst sviđa malom čitatelju (Hranjec 2006: 216). Neki od autora koji su dali svoj doprinos u ovome razdoblju su: Milan Tartaš, Mladen Kušec, Pavao Pavličić, Sanja Pilić i drugi.

Vidljivo je u prethodnom pregledu kako je razvoj dječje književnosti u Hrvatskoj išao od idealistički obojene dječje književnosti, do toga da se pišu djela koja će svojom tematikom malog čitatelja kroz zabavu poučiti, a prije svega, sadržajem i privući. Stoga, postavlja se pitanje kakva su to djela koja djeca u počecima razvoja dječje književnosti čitaju i što je općenito s tadašnjim dječjim čitateljskim navikama. Hameršak (2009: 788) ističe kako je tijekom prve polovice 19. stoljeća dječje čitanje podrazumijevalo čitanje nedječjih knjiga, a do promjena u čitateljskim navikama djece nije došlo ni u drugoj polovici 19. stoljeća kada dolazi do zamaha u produkciji hrvatskih dječjih knjiga²³. Promjene dolaze tek u 1880-ima kada se na hrvatskom jeziku počinju sustavno tiskati bogatije opremljene knjige, a i one su bile dostupne imućnijim obiteljima, dok su djeca iz nižih društvenih slojeva nastavila čitati nedječje knjige.

Treba spomenuti kako je današnje razumijevanje dječje književnosti nastale u prvim razdobljima razvoja otežano, što je vidljivo u istraživanjima Karol Visinko (2005) gdje je autorica istražila koliko riječki školarci danas razumiju *Priče iz davnine* Ivane Brlić Mažuranić. Zaključak koji je donijela na kraju istraživanja govori o tome kako je djelo na više razina neprilagođeno dječjoj dobi, a prije svega, radi se o prevelikoj uporabi aorista, imperfekta te arhaizama.

²³ Autorica kao primjer navodi časopis *Bosiljak* koji je imao svega tridesetak pretplatnika (vidi Hameršak 2009: 788).

Stoga, jedno od pitanja koje nam se nameće jest i kakav je to dječji čitatelj, ako je iz prethodnog vidljivo da postoje određene stvari koje mu otežavaju razumijevanje. Je li dječji čitatelj kompetentan čitatelj: *Što je primjerenije čitanje slikovnice, ono kompetentnog čitatelja ili ono petogodišnjaka koji vjeruje u Djeda Božićnjaka* (Majhut 2005: 71). Dječji čitatelj zasigurno nije najkompetentniji čitatelj, odnosno on nije odrasli implicitni čitatelj koji ima životno i čitateljsko iskustvo, ali dječji pisac mora konstruirati svoga implicitnog čitatelja te uzeti u obzir njegova ograničenja i specifična svojstva (Majhut 2005: 27).

6. Kršćanska izvorišta dječje književnosti

O kršćanskim izvorištima dječje književnosti najviše je pisao Stjepan Hranjec u istoimenoj knjizi iz 2003. godine. Hranjec proučava određene svjetske i domaće priče te u njima traži kršćanske utjecaje, a takvih je, iako se na prvi pogled ne doima tako, mnogo.

U hrvatskoj književnosti religiozne utjecaje možemo tražiti mnogo prije formalnog početka dječje književnosti, dakle prije Filipovićeve *Tobolca*, u usmenoj književnosti. Kao primjer možemo uzeti Kanižlićevo djelo *Obilato mliko duhovno* iz 1752. godine i *Malu bogoslovicu* iz 1763. godine (Hranjec 2003: 29). I nakon Filipovićeve *Tobolca*, moguće je pratiti religiozne utjecaje u gotovo svim vrstama i kod svih autora. Od kasnijih autora treba spomenuti djela Ivane Brlić Mažuranić u kojima su vidljiva kršćanska izvorišta, odnosno kršćanske vrijednosti u etičkoj funkciji što je osobito istaknuto u *Pričama iz davnine* (Hranjec 2003: 61). Stoga, navodi Hranjec, u njezinim djelima katoličko je glavni čimbenik u građenju umjetničkog svijeta (Hranjec 2003: 67).

Hameršak i Zima (2015) u poglavlju *Cenzura u dječjoj književnosti* navode kako su se u prvim desetljećima nakon Drugoga svjetskog rata iz dječje književnosti vjerski sadržaji sustavno izostavljali, a radi se o ideološki motiviranoj cenzuri i autocenzuri. Kao primjer se navode *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* te odluka Ivane Brlić Mažuranić da sugestijom urednika dijelove koji referiraju na religiozne osjećaje i ponašanja izbaciti. S druge su se strane do sredine 20. stoljeća izostavljali i tekstovi koji su dovodili u pitanje autoritet crkve ili bili bliski ateizmu (Hameršak i Zima 2015: 79).

7. Hrvatski dječji časopisi

Svaki časopis nam govori o političkoj, društvenoj i kulturnoj klimi određenoga vremena. Kao medij je potreban za promicanje novih ideja i trendova. U njemu se zrcali slika jednog segmenta stvarnosti (Batinić 2010: 10). Dječji časopisi dopuna su aktualnog školskog gradiva, ali svakako služe i za zabavu. Kao što je u prethodnom poglavlju naznačeno, u razvoju i profiliranju hrvatske dječje književnosti, časopisi su odigrali značajnu ulogu jer su knjige za djecu u 19. stoljeću rijetke (Batinić 2004: 7). U samim počecima dječjeg časopisa u Hrvatskoj, autori su nastojali iznijeti i svoje ideologije i političke stavove. U kasnijim godinama, kada se dijete počinje shvaćati kao subjekt, dolazi i do otkrića djeteta kao konzumenta. *Dječje igračke, dječja moda, dječje knjige, dječji namještaj, dječja hrana i sl. preplavili su tržište. (...) Dječji časopisi postali su vrlo pogodan medij za podržavanje i širenje dječjeg konzumerizma* (Batinić 2010: 9).

Iako su se u većini europskih zemalja prvi dječji časopisi pojavili prije sredine 19. stoljeća, u Hrvatskoj prvi dječji časopis izlazi 1864. godine što govori o tome kako je to posljedica *minimalnih prosvjetnih, kulturnih pa i političkih preduvjeta* (Batinić 2004: 27). Pokretači prvih časopisa u Hrvatskoj, njihovi urednici i autori bili su učitelji, a cilj im je bio upravo prosvjetno, kulturno i socijalno djelovanje (Batinić 2010: 5). Već spomenuti Ivan Filipović pokrenuo je i uređivao prvi hrvatski dječji časopis *Bosiljak* (1864. – 1868.). Okupljao je pisce, čitatelje, osiguravao djeci štivo, utvrđivao vrste dječje književnosti te skupljao korisna iskustva²⁴ (Crnković i Težak 2002: 136). Iako je dao veliki doprinos dječjoj književnosti, u to vrijeme ga nitko nije smatrao kulturnim događajem vrijednim pažnje (Pašagić 2003: 6). Potrebno je naglasiti da su *Bosiljak*, a nakon njega i *Smilje* i *Bršljan*, afirmirali narodnu priču kao dječju lektiru (Težak 1991: 15). Svi dječji pisci su počeli objavljivati u tim časopisima.

Smilje je također časopis koji je nastao po Filipovićevim idejama. Namijenjen je djeci pučkih škola, djeci do dvanaeste godine te sadrži poeziju, priču, pripovijetku²⁵, basnu, katkad i igrokaze (Crnković i Težak 2002: 147). *U 72 godine*

²⁴ *Sadržaj prvoga godišta uključivao je: Pjesme umjetne i narodne, Veće i manje pripovjedke, bajke, priče i basne (u trećem godištu ovdje će se dodati i igrokazi), Povjestne, zemljopisne, statističke i životopisne crtice, Prirodoslovlje, Polj. gospodarstvo, kućanstvo i obrtnost, Razni poučni članci, Narodne poslovice i zagonetke, Sitnice* (Pašagić 2003: 13).

²⁵ *Čest motiv pripovijedaka je odricanje od nečega da bi se dao novac siromašnima, a prečesto zlorabljen motiv je pismo Isusu ili pokojnoj majci na nebo, ubačeno na poštu, koje pročita poštanski činovnik ili upravitelj pa djeca dobiju od njega poklone za Božić* (Pašagić 2003: 21).

postojanja (1873. – 1945.) *Smilje* je postalo simbolom dječjeg časopisa u Hrvatskoj i zaštitnim znakom učiteljskog stvaralaštva za djecu koje su u velikoj mjeri obilježili njegovi urednici – učitelji i pisci Tomislav Ivkanec i Ljudevit Krajačić (Batinić 2010: 10). U razdoblju od 1877. do 1885. godine, *Smilje* je bio jedini dječji časopis u Hrvatskoj (Batinić 2004: 14).

Također, treba spomenuti i nekolicinu međuratnih časopisa, a među njima i dječji časopis *Anđeo čuvar* koji je zajedno sa *Smiljem* bio jedini časopis koji je nastavio izlaziti i nakon Prvoga svjetskoga rata (Batinić 2010: 10). Časopis *Čarobno vrelo* izlazio je od 1923. do 1937. godine te se početkom 1932. godine spaja sa *Smiljem* te kao *Smilje* izlazi do lipnja 1933. godine (Batinić 2010: 13). Tridesetih godina bio je popularan i časopis *Mali Istranin*, a inicijativa za njegovo pokretanje došla je iz *Društva Istra* u Zagrebu, a s ciljem kako bi se učinilo nešto za istarsku djecu u izgnanstvu (Batinić 2010: 13).

Od ostalih međuratnih časopisa valja spomenuti *Dječje kolo* te *Pričalo*. Štefka Batinić (2010: 14) o dječjim međuratnim časopisima piše: *Općenito gledajući, u dječjim se časopisima međuratnog razdoblja – počevši od samih naziva, profila, grafičkog i likovnog dizajna do sadržaja – prepoznaju specifičnosti doba, kako na općoj kulturološkoj tako i na specifičnoj pedagoškoj razini.*

Nakon međuratnog razdoblja dolazi do određenih reformno-pedagoških promjena. Dijete se prihvaća kao osoba, ono nije odrastao čovjek u malom, ima svoje karakteristične potrebe, a jedna od njih je i igra. Od djece se tražila suradnja u časopisima, dopunjavanje pojedinih tekstova, smišljanje tekstova i slično. Pedagoška se poruka daje na suptilniji i diskretniji način (Batinić 2010: 16). Stoga, u dječjim časopisima 20-ih i, posebice, 30-ih godina 20. stoljeća vidljivi su utjecaji novih pedagoških i psiholoških spoznaja i novih književnih strujanja. Bio je to, prema riječima Štefke Batinić (2010: 20), korak naprijed u razvoju dječjih časopisa i njihovu prilagođavanju novim pedagoškim paradigmatama i novim generacijama djece.

U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata čitao se časopis *Pionir, list najmlađih u Hrvatskoj*. Počeo se izdavati 1945. godine. U početku su to bile novine, a pedesetih se preobrazio u dječji književni časopis. Pedesetih i šezdesetih godina dvadesetog stoljeća čitao se časopis *Radost te Djeca za djecu: list za samostalni rad učenika osnovnih škola*. Potonji od 1960. godine počinje izlaziti pod naslovom *Modra lasta: časopis za samostalne radove učenika osnovnih škola*, koji je nezaobilazan časopis u rukama svakog djeteta i danas. Od ostalih časopisa treba spomenuti i *Vjesnikov*

zabavni Petko (1952.) koji je izlazio samo dvije godine, *Plavi vjesnik* (1955. – 1968.) te mnoge druge.

Kada se govori o dječjim časopisima u Hrvatskoj, nezaobilazno ime je i *Smib* (*Smilje i bosilje*). Časopis je nastao na tradiciji *Smilja* (najdugovječnijeg časopisa u Hrvatskoj) i *Bosiljka* (Čičko 2010: 54).

Kraj dvadesetog i početak novog stoljeća predstavlja razdoblje u kojemu se pojavljuju novi časopisi za igru i učenje, za odgoj i obrazovanje, za djecu, mlade i odrasle. Od časopisa koji su aktualni i danas treba izdvojiti *Radost*, *Modru lastu*, *Smib* te *Prvi izbor*.

Časopis *Radost* u hrvatsku dječju književnost ulazi 1951. godine. Namijenjen je učenicima nižih razreda (u posljednja tri desetljeća časopis izlazi isključivo za učenike od 1. do 4. razreda). Naziv *Radost* dao mu je Gustav Krklec, a časopis je imao *ulogu radosnog glasnika vedrog duha i atmosfere* (Skok 2010: 68). Časopis nije orijentiran samo na književnost i likovnu umjetnost, nego daje mnoštvo sadržaja iz polja kulture, umjetnosti, povijesti, svijeta prirode i društva te upravo na taj način dopunjuje čitanke i druge udžbenike u osnovnim školama (Skok 2010: 70).

Modra lasta je jedan od vodećih hrvatskih listova za učenike viših razreda osnovne škole. Časopis ima informativnu, poučno-odgojnu i zabavnu ulogu te je također dopuna udžbenicima. O važnosti časopisa govori i činjenica kako je on na *tih i uporan način krčio nove putove i puteljke u hrvatskoj školi* (Horvat-Vukelja 2010: 87). Tako je *Modra lasta* jedno vrijeme bila jedini časopis u Hrvatskoj koji je objavljivao stripove hrvatskih autora, a u to vrijeme je strip smatran *sumnjivim proizvodom sa Zapada* i nepoželjnim (Horvat-Vukelja 2010: 87). Također, časopis je objavljivao i popularno-znanstvene sadržaje u kojima čitateljima na *nov, i liberalan način objašnjava tajnu nastanka života, razliku između spolova, pojavu mjesečnice te tijek začeca i poroda* (Horvat-Vukelja 2010: 89). S obzirom na navedene doprinose časopisa i na njegovu didaktičku i edukativnu svrhu čime je od samog početka bio jedan korak ispred društva i vremena, ne čudi što je bio i ostao jedan od vodećih časopisa za učenike.

Smib je također časopis namijenjen djeci od 1. do 4. razreda osnovne škole te se upravo kroz *Smib* mnoga djeca prvi put i susreću s časopisom. Radi se o poučno-zabavnom časopisu koji se može iskoristiti kao pomoćno nastavno sredstvo te je također dopuna školskog programa. Naziv *Smib* je skraćenica od *Smilja i Bosilja*, a označavaju biljke. Časopis nudi mnogo dječjeg sadržaja koji govore o socijalnim,

ekološkim i drugim temama. U veljači 2010. godine *Smib* je dobio pravo uporabe znaka Izvorno hrvatsko koji dodjeljuje Hrvatska gospodarska komora, a isti znak je dobila i *Modra lasta* koja se naziva i *Smibovom* starijom sestrom (Marić 2010: 101).

Prvi izbor je časopis učenika nižih razreda osnovne škole, dakle od 1. do 4. razreda, te služi kao poticaj i sredstvo za razvoj svih jezičnih djelatnosti i stvaralaštva, ne samo čitanja (Polak 2010: 105). Izlazi od 1993. godine i distribuira se u gotovo svim hrvatskim školama. Časopis se koristi kao dopunsko nastavno sredstvo, prvenstveno kao pomoć u ranom učenju hrvatskoga jezika te je od velikog značaja u razvijanju komunikacijske jezične kompetencije (Polak 2010: 105).

Svi navedeni aktualni časopisi, pored didaktičke uloge, imaju i onu zabavnu. Tako se nerijetko u njima mogu naći i poster i intervjui poznatih osoba, a to svakako ide u prilog što većem broju čitateljske publike.

8. Dječja priča u hrvatskim religijskim časopisima

Pored nekolicine časopisa koji su bili namijenjeni djeci, treba spomenuti one koji su bili religijskog svjetonazora, a to je najprije već navedeni časopis *Anđeo čuvar*²⁶. Časopis je počeo izlaziti kao list za hrvatsku katoličku mladež 1901. godine. Uređivao ga je franjevac Mladen Barbarić. Izlazio je 43 godine te je čitavo to vrijeme ostao dosljedan svome cilju, a to je *valjanom katoličkom odgoju hrvatske mladeži* (Batinić 2010: 11). *Kako mu podnaslov kazuje, Anđeo čuvar izlazio je da osnaži vjeru hrvatske mladeži. U njemu su se zato nalazile izravne pouke, primjerice: „Budi miran kod sv. mise“, „ne brbljaj“, no uz to i zabavnog štiva – zagonetlica, pitalica, rebusa, križaljki, čak i manjih stripova. Što je s književnim tekstovima? Dakako, većina njih – autori im bijahu oci franjevci ili redovnice ili pak bijahu posrijedi prijevodi – u prvom je planu vjerska, šire, etička poduka* (Hranjec 2003: 180). U *Anđelu čuvaru* se također javlja i više dječjih književnih vrsta: (narodne) pripovijetke za djecu, bajke, basne, lirske pjesme, zagonetke, poslovice i pitalice. Časopis je u potpunosti namijenjen djeci pa tako pripovijeda događaje ili situacije koje odgovaraju zanimanjima ili iskustvu djece, odnosno radi se o onim tekstovima u kojima će se mladi prepoznavati i razvijati sklonosti prema likovima i događajima, a u zrelijoj dobi razviti i osobne stavove (Hoblaj 2005: 158).

Može se zaključiti kako u Hrvatskoj ima malo vjerskih časopisa za djecu²⁷. Među nekolicinom možemo izdvojiti i list *Mali koncil* kojega izdaje *Nadbiskupski duhovni stol*. Navedeni dječji časopis imaju ulogu promicanja vjerskog osjećaja kod djece snagom književne riječi (Hranjec 2003: 184).

Tema ovoga završnog rada je *Dječja priča u hrvatskim religijskim časopisima* te je za potrebe rada uzet časopis *Mali koncil (MAK)*, odnosno njegova tri godišta (1989./90.; 1996./97.; 2006./07.) koja će se pomnije obraditi u nastavku, a prije toga treba podsjetiti na povijest časopisa. Naglasak će se staviti na priče u tim časopisima te o temama koje se u njima javljaju.

²⁶ Uz Smilje je bio jedan od najčitanijih dječjih časopisa (vidi Javor 2010: 11).

²⁷ Godine 1945. vlast je ugušila gotovo sav vjerski tisak opravdavajući se nestašicom papira. 31. listopada 1960. godine novi Zakon odredio je da svi građani imaju pravo putem sredstava informacija izražavati svoja mišljenja, širiti informacije, izdavati novine i slično. Ovim Zakonom počinje povoljnije razdoblje za razvitak vjerskog tiska (Novak 2005: 597).

8.1. Časopis *Mali koncil*

Časopis *Mali koncil* ili skraćeno *MAK*, katolički je mjesečnik za djecu, obitelji, svećenike, vjeroučitelje i katehete te animatore, odnosno, sve one kojima je *na srcu rast djece u vjeri*, te izlazi više od pedeset godina (*Mali koncil – Mak, katolički dječji mjesečni list 2017a*).

Časopis ne donosi tekstove književnika koji pišu za djecu, ali donosi sadržaj čiji je cilj promicati vjeru kod najmlađih. Ideja o *Malom koncilu*, odnosno katoličkom listu za djecu, rodila se u *Glasi koncila*, ili kako ga nazivaju, *Makovu starijem bratu*. Stoga je već u ožujku 1966. godine, dogovorom zagrebačkog nadbiskupa Franje Šepera i đakovačkog biskupa Stjepana Bäuerleina počeo izlaziti poseban list za djecu (*Mali koncil – Mak, katolički dječji mjesečni list 2017b*).

Časopis prije svega svojim čitateljima želi biti prijatelj koji zna zabaviti, nasmijati, zainteresirati, oduševiti i savjetovati, a sve to kroz poučne, ali i zabavne rubrike, od onih s vjeronaučnim sadržajem do priča stripova, psihotestova ili zagonetki – *sve u duhu vjere i dobrote* (*Mali koncil – Mak, katolički dječji mjesečni list 2017c*).

Pored svih sadržaja koje ovaj dječji časopis nudi, najviše je pozornosti u ovom radu posvećeno dječjoj priči. Časopis sadrži rubrike „priča“ i „kratka priča“ gdje su objavljivane priče uglavnom nepotpisane ili potpisane inicijalima, nekolicinu djela svjetske književnosti, narodne pripovijetke, ali i priče koje su napisali sami čitatelji *Malog koncila*. Kasnija godišta su potpisana imenom, uglavnom je to autorica Sonja Tomić. Godišta ne prate kalendarsku godinu, nego školsku, odnosno početkom školske godine izlazi i časopis, a izlazi sve dok ona traje, dakle do ljetnih praznika. Cilj im je bio na taj način privući najmlađe čitatelje na suradnju, odnosno čitanje, kako bi ih tijekom školske godine zabavili, ali i poučili.

9. MAK iz 1989./90.

Godište iz 1989./90. započinje brojem iz rujna 1989. godine. Časopis započinje simboličnim pozdravom – *Hvaljen Isus i Marija*. Kao i svaki časopis za djecu, daje mnoštvo zabavnih i poučnih sadržaja, a vjerojatno najzanimljiviji su oni iz rubrike *Radni list za prvopričesnike i vjeroučenike od I. – V. r.* te *Radni list za krizmanike i vjeroučenike od V. – VIII. r.* U potonjoj rubrici se nalaze i dvije priče za djecu, od kojih jedna ima zanimljiv naslov – *Priča moje bake – Zaboravljivi paučić*. Naravno, u duhu časopisa, priča ima duboku vjersku i moralnu pouku, a glavni lik je pauk. U rubrici za krizmanike, pored mnoštva stvari za razmišljanje u vidu križaljki i rebusa, nalazi se i jedna pjesmica, odnosno *Pjesma za razmišljanje* naslova *Gdje je Bog* Benoita Marchona: *Bog,/ ja ne znam gdje je On./ Rekli su mi da je posvuda,/ ali ja ga nisam vidio/ nigdje./ I dok sam Boga svud/ tražio/ sreo sam ljude/ koji su ga isto tako tražili./ Nisu mi znali kazati/ gdje se bog skriva,/ ali su prema meni/ bili i dobri i ljubazni./ Ja sam se onda zapitao:/ možda u ovoj dobroti/ dragi Bog živi?/ Od tad i ja, poput njih,/ svakome koga susrećem/ dobrotu svoju/ darujem.../ (Marchon 1989: 20).*

Na sljedećoj stranici se nalazi i strip u tri nastavka *Nesretni Đamil* koji govori o nesretnoj sudbini dobrog Đamila. U rubrici naslova *Obiteljsko gnijezdo – Za tate i mame koji ne slušaju djecu* iznose se određene priče za djecu koje nose moralnu pouku, pa tako u priči *Laž i pasta za zube*, kada je Ivan proširio laž među prijateljima, otac mu je za kaznu dao zadatak da istisne malo paste za zube i kasnije ju vrati u tubu. Ne uspjevši vratiti pastu natrag, otac govori: «*vidiš*» *rekao je tata, «ti si ispričao laž i ne znaš koliko ju je dječaka čulo, a mnogi će tu laž dalje pričati. Sad više ne možeš vratiti što si rekao, jednako kao što ne možeš vratiti istisnutu pastu u tubu.»* Ivan se *snuždio: «Kako da se ispričam?» «Ne možeš sasvim ispraviti što si pogriješio, ali možeš večeras u molitvi reći Bogu da ti je žao zbog laži i neka ti pomogne da više ne lažeš. A sutra se ispričaj Luki i igraj se s njime», odgovori mu otac* (*Laž i pasta za zube* 1989: 27). Priča je potpisana samo imenom Katarina. Također, u nastavku stranica nalazi se i priča naslova *Djevojčica iz Nazareta* koja ukratko govori o Mariji i njezinoj želji da cijeli svoj život posveti Bogu. Časopis završava pismima malih čitatelja i to u rubrici *Blaževa pošta*, gdje pišu upravo Blažu u o problemima koja ih muče.

Sljedeći je iz listopada iste godine, a koncipiran je jednako kao i prethodni. U rubrici *Biblija i liturgija u životu djece* nalazi se židovska priča *Život dvojice braće na*

gori Morija koja govori o bratskoj ljubavi. I u ovom broju se nalazi mnoštvo poučnog sadržaja i raznih mozgalica u rubrici *Radni list za krizmanike i vjeroučenike od V. – VIII. r.* te nastavak nesretnog Đamila. U rubrici *Obiteljsko gnijezdo* nalazi se nekolicina pričica za najmlađe s vjerskom tematikom, a neki od naslova su: *Čempresi, Dobričina, Dobrota i cvijet* i drugi. Na sljedećoj stranici se nalazi priča *Bobice i zrno* gdje se govori o listopadu, odnosno Gospinu mjesecu i važnosti moljenja krunice. Na koncu, sve završava Blažom i njegovom poštom. U listu iz studenog završava strip o nesretnom Đamilu, koji, na kraju, i nije bio toliki nesretnik jer je vjerovao da će mu Gospodin poslati rješenje za sve nesreće koje su ga zadesile. U rubrici *Priča*, nalazi se priča *Marija je živa* koja pomaže najmlađima da lakše podnesu gubitak voljene osobe i na kraju, nezaobilazna *Blaževa pošta*. Treba napomenuti da svaki od brojeva *MAK-a* sadrži nekolicinu pričica (i pjesmica) koje su sastavljali i čitatelji.

List iz prosinca 1898. sav je u božićnom duhu, te također ni kod njega nema većih promjena. Nailazimo i ovdje na priče za čitatelje, a jedna od njih je *Priča o mladiću i žiru* uz napomenu kako se priča pripovijeda u susačkoj Donjoj Posavini u selu Lonja, te tko je priču zabilježio, što nam govori o tome kako se u *MAK-u* mogu naći odjeci narodne priče. Priča govori o mladiću koji je ležao pod visokim hrastom u hladovini i promatrao krošnju drveta, dok su malo dalje pokraj njega u polju rasle tikve. Mladić je upitao Boga kako to da je napravio takvu grešku pa tikvi dao tako neuglednu stabljiku, a ona je tako velika, dok je tako malom žiru dao veliko stablo, zar ne bi bilo bolje da je obratno? U to je zapuhao vjetar, otkinuo se žir i pao mladiću na glavu te on govori: «*E, dragi Bože, kako si mudar, a ja neuk! – Da si ti ovom velikom stablu dao velike plodove kao što su tikve, sad bih ja bio mrtav*», reče mladić i požali što je posumnjao u Božju mudrost (Mavrinac 1989: 12).

Listovi iz siječnja, veljače, ožujka, travnja te svibnja i lipnja 1990. godine ne donose važnije promjene, list se sastoji od istih rubrika kao i prethodni. Može se primijetiti kako rubrika *Priča* uglavnom donosi priče tematski, tako prosinac donosi priču *Borić se onesvijestio*, siječanj *Četvrti kralj*, veljača *Kralj u potrazi za mirom*, ožujak *Zdravo, Marijo*, travanj *Kako je na svijet došao uskrсни zec* te svibanj i lipanj *Kako je Emanuel razgovarao s Bogom*.

Dječje priče u ovom godištu ne nedostaje. Pored obavezne rubrike *Priča*, i na drugim stranicama se mogu pronaći određene kraće priče koje u sebi nose pouku, a glavni nositelji radnje, odnosno likovi su uvijek biblijski likovi, životinje i najmlađi. U

nastavku rada će se navesti informacije o tri priče iz ovoga godišta: *Djevojčica iz Nazareta* iz rujna 1989., *Marija je živa* iz studenoga iste godine te *Kako je na svijet došao uskrsni zec* iz travnja 1990. godine.

9.1. Djevojčica iz Nazareta

Glavni likovi ove priče su djevojčica Marija i njezin otac Joakim. Marija je pokazivala veliku sklonost ka vjeri i rado je slušala očeve priče te je htjela posvetiti život Gospodinu: «*Ako su grlica i ljiljani Božji, onda to želim biti i ja. Ako voda, oganj i vjetar daju slavu Bogu, onda ću to s ljubavlju i ja činiti.*» (M. V. 1989: 28) Otac ju je učio o vjeri upravo kroz svoje priče te joj je nastojao vjerskim primjerima pokazati pravi put: *Ni on nije znao koliko je već Bog djevojčicu blagoslovio i sigurno nije mogao ni zamisliti da će je jednog dana cijeli božji narod nazivati «Blaženom među ženama».* (M. V. 1989: 28) Primjetno je kako su likovi u ovoj kao i ostalim pričama uglavnom biblijski, nemaju fantastičnih ni čarobnih elemenata te nam daju realistični prikaz vjere te kako vjerski odgajati djecu. Priča je potpisana inicijalima M. V.

9.2. Marija je živa

Priča govori o smrti djevojčice Marije te kako to prihvaća njezina najbolja prijateljica Ana. Ana je smrt doživjela teško, na što ju mama tješi: *Mi znamo da je Marija živa, zar ne, Ana?* (P. P. 1989: 28) Majčine riječi Ana nije baš razumjela sve do Marijinog sprovoda, odnosno svete mise za Mariju koja se održavala na blagdan Svih svetih. Ana je pažljivo slušala svećenikove riječi koje govori o odlasku u dom Gospodnji, sjećala se mamine rečenice kada joj je govorila kako je Marija živa. U to joj se učini kako vidi Mariju veselu i nasmiješenu: *Ana, ovdje je bolje, mnogo bolje, neopisivo bolje* (P. P. 1989: 28). Tada je shvatila majčine riječi i kako je Marija, unatoč svemu, ipak živa. Priča je donesena u časopisu iz studenoga, dakle, mjesecu kada se slavi blagdan Svih svetih te je i tematikom prilagođena tome. Pomaže najmlađima da se lakše nose sa gubitkom voljene osobe. Potpisana je inicijalima P. P.

9.3. Kako je na svijet došao uskršni zec

Likovi iz ove priče su djevojčica Maja, njezin brat Ivo te zec s police, uskršnji zec. Naime, na početku radnje brat Ivo govori sestri Maji kako uskršnji zec ne postoji, na što se ona jako ražalosti te joj više nije toliko zanimljiv sutrašnji dan – Uskrs. *Pa ipak, bilo je lijepo zamišljati jednu takvu zečju radionicu sa svim tim bojama i kistovima te šarenim jajima. Cijelo je poslijepodne morala na to misliti. I kad je konačno navečer ležala u svom krevetu, nije se mogla više veseliti što je sutra Uskrs* (M. K. 1990: 32). No, dok je spavala, začula je nečiji glas, a to je bio njezin zec s police koji ju je nastojao uvjeriti kako on postoji te se opet mogla veseliti sutrašnjem danu. U ovoj priči je vidljivo čarobno samim time što zec govori, personificiran je, ali nam se može dati na znanje da je i djevojčica Maja čitav razgovor sa zecom i usnula. Priča je potpisana inicijalima M. K.

10. MAK iz 1996./97.

Godište 1996./97. započinje brojem iz rujna 1996. godine sa svojim uobičajenim pozdravom – *Hvaljen Isus i Marija*. Primjetno je već u samim listovima kako se časopis promijenio, odnosno sami listovi su već kvalitetniji i pojedini u boji. Kao i prethodno godište, i ovaj časopis nudi razne vijesti te poučni sadržaj u vidu križaljki. Novost je i rubrika pod naslovom *Mali Makov liječnik* koji nudi različite liječničke savijete, a ovaj broj je bio posvećen pretilim osobama i svima onima koji žele poboljšati svoju ishranu. Ono što je ostalo isto je rubrika *Priča* koja donosi priču *Namjerno* gdje se opet djeci kroz priču nastoji iznijeti određena pouka. U rubrici pod naslovom *Makovci pišu, Makovci rišu* daju nam se različiti dječji sastavci i crteži. Naravno, i ovdje su stripovi nezaobilazni. Novost je i rubrika *Biblibilje – Bilje i raslinje u svijetlu biblije i kršćanske simbolike* gdje nam se daje mala biblioteka biblijskog bilja. U rubrici *Mala čuda odasvuda* nastoje razjasniti određeni fenomeni ili stvari koje kod najmlađih izazivaju zabunu pa se tako objašnjava i otkud sintagma *plava krv*. Uvedena je i rubrika o različitim receptima pa se mogu naći recepti za slatke kekse i ostale poslastice. Za kraj se daje zabavniji sadržaj te, kao i u prethodnom godištu, *Blaževa pošta*.

Listopad 1996. godine donosi priču *Ivan je plaćao narančama*, studeni *Lijepu princezu*, prosinac *Čudnovatu zvijezdu*, siječanj 1997. priču *Sebičnjak*, veljača priču *Djevojčica Brigita i kraljev vuk*, ožujak *Uskrsnu šetnju*, travanj *Kako se dolazi u nebo*, te svibanj i lipanj priču *Mali bjegunci vraćaju se kući*.

Navedeni časopisi ne donose ništa više priča nego prethodno objavljavani, razlikuju se jedino u sadržaju, odnosno on je izmijenjen. I ovi brojevi obiluju dječjim sastavcima i različitim križaljka, rebusima i premetaljkama, a sve tako da se najmlađe pouči vjeri. U nastavku rada će se navesti informacije o tri priče iz ovoga godišta: iz rujna 1996. godine priču *Namjerno*, iz prosinca *Čudnovatu zvijezdu* te iz travnja 1997. godine *Kako se dolazi u nebo*.

10.1. *Namjerno*

Priča govori o dječaku Ivici koji je jako volio tjelesni i igru loptom, a svoju momčad je uvijek dovodio do pobjede jer je bio najjači, najbrži i najgrublji igrač. Često

je znao svoju nadmoć iskazivati na slabijima, pa je tako maltretirao dječaka Romana koji je imao jednu nogu ukočenu te je zbog toga bio često isključen iz mnogih aktivnosti. No, Romano, čiji su roditelji bili imućniji, je bio jako darežljiv. Sve je dijelio s prijateljima koji su ga voljeli, osim Ivica koji ga je zvao šepavac. Jednog dana ga je na tjelesnom udario loptom tako jako da se Romano onesvijestio: *Ivica je tada problijedio. Najednom se i njemu zamaglilo pred očima, ali od straha* (V. Š. 1996: 27). Romano je zbog potresa mozga morao nekoliko dana ostati u bolnici. Ivica nije bio izbačen iz škole zbog nastavnika tjelesnog i vjeroučitelja koji su se zauzeli za njega, ali su ga od tog dana svi izbjegavali. Nije ni on mogao shvatiti svoju zloću. Kako bi se iskupio, otišao je kod Romanove majke i u njegove bilježnice prepisivao ono što su učili, zbog čega je Romano bio jako radostan: *I svi su se radovali, jer su shvatili da je u Ivici proradila dobrotu i da se primijenio* (V. Š. 1996: 27). Dječji postupci su često nesmotreni, stoga im je ova priča od velike koristi kako se za svoja djela mogu iskupiti. Potpisana je inicijalima V. Š.

10.2. Čudnovata zvijezda

U ovoj priči imamo priču u priči. Riječ je o kraljevom pažu Seiru koji je došao svojoj obitelji ispričati novost o rođenju velikog kralja. Moli baku da mu ispriča priču koju mu je prije pričala o velikome kralju i čudesnoj zvijezdi te Seir, nakon bakine priče, reče baki kako se pojavila čudesna zvijezda, baš kao iz njezine priče: *Krenuli su na put, a zvijezda ih je sigurno dovela Djetetu, obećanom Kralju, koji će biti velik – Učitelj i Spasitelj svijeta* (Čudnovata zvijezda 1996: 22). Kao i u prethodnom godištu, i ova priča je napisana u skladu s vremenom koje dolazi, a to je Božić. Likovi su iz biblijske mitologije te, kao i svaka dječja priča o Božiću, imaju u sebi čudesnih elemenata, te naravno, priča izaziva divljenje kod mlađih recipijenata upravo zbog efekta začudnosti. Priča je nepotpisana.

10.3. Kako se dolazi u nebo

Priča nema nikakvih biblijskih likova niti čudnovatih elemenata, ali nosi snažnu pouku. Kapelan je upitao razred *kako se dolazi u nebo?* Djeca su ogovala: *onaj tko ide u crkvu, onaj tko je dobar, onaj tko moli*. Samo je dječak Tom bio udubljen u svoju

bilježnicu i nije obraćao pažnju na kapelanove riječi. Naposljetku, vidjevši da je Tom nepažljiv na satu, kapelan mu postavi isto pitanje. Tom se zamislio i nije dao nikakav odgovor. Ostatak učenika ga je provocirao riječima: krpe, lonci, staro željezo, odnosno, nabrajali su one stvari koje su Tomovi roditelji skupljali, što je kod Toma izazivalo još veću nelagodu. Nakon nekog vremena im odgovori: *Tko drugoga prima i pomaže mu* (V. K. 1997: 26). Razred se opet počeo smijati Tomu, no kapelan ih rukom umirio te dopustio Tomu da dovrši misao: *Ja, naime, mislim, reče Tom plašljivim dječaćkim glasom, tko drugoga prihvaća, a taj drugi opet prihvati nekoga drugoga i tako prihvaćajući jedni druge i uzajamno si pomažući svi će doći u nebo* (V. K. 1997: 26). Kapelan se oduševio njegovim riječima te donio pouku: *Svi smo dužni jedni drugima pomagati, dodao je. Kad netko na ulici padne, dužni smo mu pomoći da ustane. Tako isto moramo jedni drugima pomoći doći u nebo* (V. K. 1997: 26). Priča je potpisana inicijalima V. K.

11. MAK iz 2006./07.

Posljednje godišće koji će se obrađivati je ono iz 2006. i 2007. godine. Časopis je ostao isti, barem što se uvoda tiče. Započinje svojim prepoznatljivim pozdravom – *Hvaljen Isus i Marija*. Prvi je list iz rujna 2006. godine. Naravno, opet je vidljiva promjena u samim listovima, kvalitetniji su i čvršći. Uz male izmjene, određene stvari su u sadržaju ostale iste. Tu su na početku *Vijesti*, *Religije svijeta*, *Pisma iz misija*, različite pitalice, rubrika posvećena krizmanicima, ministrantima. Nalazi se i rubrika *Igrokazi i recitali*, dječji uraci te neizostavna rubrika *Priča s pričom Velike male prepirke*. List je donio i promjenu u rubrici *Junaci mojih knjiga* gdje se u ovome broju govori o *Šegrtu Hlapiću* te se kreativnim rečenicama djecu motivira na čitanje: *Najviše se radujem susretu s Hlapićem, jer je to dječak koji se odlikuje hrabrošću, skromnošću, istinoljubljem i vjerom. Zato sam ga i zavolio, zato je postao moj junak!* (Pilaš 2006: 41)

Od ostalih rubrika nalazimo i rubriku o receptima te nezaobilaznu *Blaževu poštu*. Naizgled je sve ostalo nepromijenjeno, osim što se može primijetiti kako je u ovome godištu čitav koncept časopisa pregledniji i uredniji.

Listopad donosi priču *Zovi me imenom*. Također, listopad donosi i jednu zanimljivu priču naslova *Tko je siromašan?* Priča govori o ocu koji je doveo svoga sina na farmu kod siromašnih ljudi da bi mu pokazao kako ljudi mogu biti siromašni. Na kraju otac upita sina što je iz svega toga naučio, a sin odgovara: - *Vidio sam da mi imamo jednoga psa, a oni četiri. Mi imamo bazen koji se prostire do pola dvorišta, a oni imaju potok koji nema kraja. Mi imamo uvozne svjetiljke u vrtu, oni imaju zvijezde. Mi imamo vidik do ograde, a oni imaju čitavo obzorje, cijele planine i doline. (...) – Hvala ti, oče, što si mi pokazao kako smo siromašni!* (Tko je siromašan 2006: 8)

Studenj donosi priču *Bjgunac*, prosinac pored rubrike *Priče*, i na drugim stranicama donosi nekolicinu priča, u duhu Božića, a jedna od njih je i *Rođendanska slamčica*. Donosi se i francuska priča *Herodova brada* koja je prevedena na hrvatski jezik. Priča počinje tipičnim početkom svake bajke, što u ostalim pričama u časopisu nije slučaj: *Davno, vrlo davno, tako davno da i najstariji djedovi i najstarije bake još ne bijahu rođeni, vladao je kralj Herod* (Révérend 2006: 45).

Siječanj 2007. donosi priču *Dvije kraljice i jedan kralj*, a veljača *Najskuplji lonac*. U ovome godištu iznose se u rubrici *Junaci mojih knjiga* i priča o slavnim

dječjim knjigama i njihovim autorima, tako ovaj broj donosi priču o Carollu i njegovoj *Alici*, odnosno, cilj im je bio potaknuti učenike na samostalno čitanje: *Tko želi upoznati djevojčicu Alicu, neka jednom pođe u Britanski muzej, gdje se ona nalazi. Ali, ako želite odmah upoznati Alicu, pođite u knjižaru ili knjižnicu i krenite - u zemlju čudesa! Zapravo, nabavite tu divnu knjigu* (Alica (u zemlji čudesa) 2007: 41). Ožujak donosi priču *Eh, što ti je navika*, te priču o knjizi *Bambi*. Travanj *Kuću svjetlosnog počinka*, a svibanj iznosi i priču o knjizi *Bakica* češke spisateljice Božene Nemcove koja je odigrala veliku ulogu u razvoju dječje književnosti. U rubrici *Priča* nalazi se priča *Dar neznanja*.

Ljetno izdanje *MAK-a* iz iste godine donosi poglavlje o Andersenovim junacima te priču *Stroj vrti pa stoji*. Razlika je i ta da su pojedine priče potpisane.

Može se primijetiti kako su priče iz prvih obrađivanih godina časopisa bile uglavnom religijski orijentirane, dok je u novijim brojevima primjetna raznolikost priča. Junaci su djeca, životinje te razni biblijski likovi. Iz ovog godišta će se navesti informacije o tri priče: *Bjegunac* iz studenoga 2006. godine, *Najskuplji lonac* iz veljače 2007. te *Kuća svjetlosnog počinka* iz travnja iste godine.

11.1. *Bjegunac*

Priča govori o dječaku Lovri kojemu nikada nije bilo po volji. Kada bi krenuo učiti, boljela bi ga glava, kada bi krenuo čistiti, kašljao bi od prašine. Nije volio ribu, špinat i čajeve od kojih bi imao mučnine, ali ne i od hamburgera i sladoleda. Također bi i glavobolje magično nestale kada bi igrao igrice na računalu. Odjednom se našao na osunčanom proplanku usred borove šume. Nije bilo nikoga, samo on, njegove omiljene stvari i igrice. Nigdje ni bilježnice ni olovke. Uživao je tako čitav dan na računalu igrajući igrice, već je i sunce zašlo. Kada je upitao imali koga, pred njim se pojavila djevojčica u crvenoj trenirci i upitala što želi. Zatražio je sladoled i hamburger te se pred njim pojavio stol prepun njegove omiljene hrane. Kad se malo odmorio od sline količine hrane, ponovio je sve isto: bicikl, računalo, sladoled i hamburger. Kad se umorio od svega toga, opet pozove djevojčicu i zatraži od nje, ovaj put umjesto sladoleda i hamburgera, normalan život. Djevojčica mu odgovori kako mu je život i više nego normalan, ima sve što poželi: *U tome i jest kvaka! Dosadilo mi je sve. Što će mi kada samujem? Hoću mamu i tatu! Hoću im pomagati i voditi Timija u šetnju!*

Hoću jesti špinat! Hoću prijatelje iz razreda i hoću pisati zadaću ii...učiti! (Tomić 2006: 27) Djevojčica mu odgovori kako bi ovdje trebao uživati potpuno sam i kako se sada ne može vratiti na staro, na što joj Lovro odgovori da svoj raj da drugome, a on bi radije i u pakao nego bio ovdje. Djevojčica se tada pretvori u veliku crvenu zmiju i reče mu: *A što misliš, tupko, gdje si cijelo vrijeme?* (Tomić 2006: 27) Lovro se tada jako prestraši i probudi iz sna. Začuo je majčin glas kako ga moli da pripazi da mlijeko ne prekupi, a on joj odgovori: *Da, majčice – sretno se nasmije Lovro skačući s kreveta. – I oprat ću suđe poslije doručka... Može?* (Tomić 2006: 27) Priču je napisala Sonja Tomić te je kao i većina drugih prigodna i za najmlađe, ali za njihove roditelje.

11.2. Najskuplji lonac

Priča govori o teti Mariji koja je u trgovini uvijek ostavljala sitniš, što je izazivalo čuđenje. No, priča seže daleko u prošlost kada je zabunom uzela lončić iz trgovine, ne primijetivši, te ga odnijela kući. Kada je shvatila što je učinila, odmah se otišla ispovjediti, na što joj je svećenik odgovorio da ona nije lopov, ali se šteta mora ispraviti. Vrativši se u trgovinu, nije mogla od srama reći blagajnicama što je napravila te je uzela prvu stvar koja joj nije trebala – dječje pelene, te sav sitniš ostavila. Od tada stalno ostavlja sitniš, a prošlo je čak i više od trideset godina, te je štetu debelo preplatila pa se donosi zaključak: *Točno je da sam nadoknadila štetu koju sam učinila, ali sam i dobila nešto što mi ne pripada. – Što? – prodahnem. – Lijepo mišljenje! – Naime, blagajnice misle kako iz velikodušnosti vazda darujem sitniš. Ni ne slute da mi ljudi lonac pada na um čim krenem k blagajni. Osim toga – sjetno će teta Marija – neki i namjerno štogod ukradu, a nije dovoljno štetu priznati. Valja je i nadoknaditi.* (Tomić 2007: 39) Priču je napisala Sonja Tomić.

11.3. Kuća svjetlosnog počinka

Likovi u ovoj priči su životinje, točnije ribe: Šarun, Sipa i Gavun. Čuli su vijest o tome da tko se odazove u Kuću svjetlosnog počinka, bit će odjenut u svjetlosne haljine. Šarun i Sipa su mislili o tome kako će tada postati ljepši, dok je jedino Gavun htio Svjetlo licem gledati u lice. Krenuli su prateći sunce jer gdje je sunce, tamo je i

svjetlo. Čitavim putem Šarun i Sipa su se prepirali kome je Stvoritelj dao više, odnosno kako je Šarun tjelesno jači nego slabašna Sipa. Gavun je na njihove riječi samo odgovarao: *Oprosti joj, Stvoritelju! – šapne Gavun – i daj da ti budem zahvalan na sve što mi daješ.* U međuvremenu je galeb uhvatio Sipu te je poslužio kao gozbu mnoštvu drugih ptica. Nedugo poslije toga i nezahvalni je Šarun završio u želucu druge ribe. Ostao je sam Gavun zahvaljujući Stvoritelju na svemu drugome dobrome što mu daje i u taj čas se našao pred žarkom kuglom: *Ništa ne nadvisuje savršenost onih koji umiju prihvaćati sve što dajem – zatitra kugla. U praskozorje se oko Gavuna okupilo jato ljupkih šarenih ptica koje su oko njega plesale i oduševljeno pjevale o njegovoj ljepoti* (Tomić 2007: 7). I ova priča nas uči o prihvaćanju, zahvalnosti svega što nam Stvoritelj daje, odnosno, djecu prije svega uči o skromnosti. Priču je napisala Sonja Tomić.

12. Značajke dječjih priča objavljenih u *MAK*-u

Priče koje časopis donosi pisane su uglavnom u religioznom tonu, stoga su i likovi koji se u njima javljaju biblijski, ali možemo naći i životinje koje govore te ljude²⁸. Radnja se niže pregledno te za njezino razumijevanje nije potrebno veliko čitateljsko iskustvo. Čudesno je u časopisu opet u religioznom tonu, pa tako kada se i pojavi određeni čudesan događaj, on svjedoči o vjeri.

Priče u *MAK*-u možemo podijeliti u dvije grupe. U prvoj grupi su one u kojima su glavni likovi djeca i odrasli, a govore o dječjim nestašlucima i određenim nesmotrenim postupcima te kako se u tim situacijama vratiti na pravi put. U prvoj skupini nemamo čudesnih elemenata niti određenih religijskih značajki, ali priče donose moralnu pouku. U drugoj skupini govorimo o pričama koje svjedoče o vjeri kroz čudesno i to su uglavnom priče koje govore o Božiću i Uskrsu. Potonje priče uglavnom nemaju moralnu pouku, ali nastoje poučiti djecu o religiji, stoga je njihova uloga više didaktička te priče svakako mogu poslužiti kao nastavni materijal na satovima Vjeronauka.

U prvim godištim časopisa priče su potpisivane inicijalima ili su nepotpisane, dok su u godištu iz 2006. i 2007. godine potpisane. Također, nailazimo na određeni broj prevedenih djela svjetske književnosti, ali i priča koje su napisali sami čitatelji.

Priče iz prvih godišta časopisa donose više religijski orijentirane priče s biblijskim likovima, dok je u posljednje obrađivanom godištu primjetna tematska raznolikost pa se pored onih biblijskih mogu naći i drugi likovi i teme. Rodnu osjetljivost priča u *MAK*-u iz 2009. i 2010. godine proučavala je Jeniđe Maroević Kulaga (2012: 102) te je donijela zaključak da broj likova ide u korist muškim likovima, što je primjetno u obrađivanim godištim i u ovome radu. Prevladavaju uglavnom muškarci i dječaci te Maroević Kulaga donosi zaključak kako patrijarhalno nasljeđe i dalje snažno utječe na društvene vrijednosti.

Časopis svakako ima veliku ulogu, pored one vjerske, u razvijanju dječjeg morala, a to se upravo postiže pričama koje su napisane jednostavnim jezikom, ali sa snažnom poukom, stoga, po efektu, namjeni ili podtekstu, priče u *MAK*-u možemo odrediti kao poučne, s djecom kao glavnim junacima.

²⁸ *Mogli bismo zaključiti da je osnovna razlika između priče za odrasle i dječje priče u tome što je u dječjoj priči radnja obavezno zasnovana na nekom događaju, u njoj nastupa više likova, ali piščeva pažnja je usredotočena samo na jedan ili dva, a to su najčešće djeca. Karakter likova obično se ne produbljava, a ambijentiranje radnje je neznatno* (Težak 1991: 11).

Slika prikazuje naslovnicu MAK-a iz rujna 2017. godine. (*Mali koncil – Mak, katolički dječji mjesečni list 2017d*)

13. Zaključno o *MAK-u*

Sadržajno se *MAK* tijekom godina nije bitnije promijenio. Pojedine rubrike su nepromijenjene, a pojedine i naknadno dodane, ali svrha i cilj ostaju isti – obogatiti dječji život vjerskim i poučnim sadržajem.

Časopis je godinama postajao sve bogatiji pa se tako u posljednjim javlja i više sadržaja vezanih uz dječju književnost, a to su rubrike s igrokazima ili rubrika koja govori o dječjim knjigama. Nailazimo na više prevedenih djela svjetske književnosti te se na maštovit način želi djecu potaknuti na čitanje knjiga, odnosno lektira. Primjetno je kako je časopis godinama postajao i pregledniji, tako se u prvim godinama njegova izdavanja sadržaj prikazuje dosta nepregledno, dok kod novijih brojeva to nije slučaj. Iako je prvotna namjena časopisa poučiti djecu vjerskom sadržaju, noviji brojevi donose i mnoštvo drugih sadržaja iz svijeta i kulture pa tako nailazimo na rubriku koja govori o bilju ili rubriku koja govori o receptima, što nam govori kako i ovaj časopis ide u korak sa ostatkom dječjih časopisa koji nisu vjerski orijentirani, a bogaćenjem sadržaja želi privući dodatnu publiku, ali i zadržati staru. Od dječjeg sadržaja, odnosno od dječjih književnih vrsta, časopis je uključio sve pa u njemu nalazimo i stripove i igrokaze, ali je primjetno kako vlada nedostatak dječje poezije.

Kao što je to slučaj i sa danas aktualnim dječjim časopisima, i *MAK* može poslužiti kao nastavni materijal upravo svojim bogatim sadržajem.

14. Zaključak

Naizgled jednostavno pitanje što je to dječja književnost, donosi mnogo manjih i složenijih: je li to književnost namijenjena samo djeci, pišu li je djeca, kako djeca mogu shvatiti moral basni te kako to da je vuk pojeo baku, a baka ostala živa? Na pitanja se nastojalo odgovoriti u prethodnim stranicama rada. Djeca ne pišu dječju književnost (iznimke su dječji literarni radovi), ali je rado čitaju, kao i odrasli. Moral basni neće shvatiti vjerojatno prvim čitanjem ili slušanjem, ali će ga zasigurno, kada za to dođe prilika, razumjeti. Kako dječja književnost obiluje čudesnim, baka je na kraju ostala živa te je pobijedila vuka jer je vuk zao, baka dobra, a dobro uvijek pobjeđuje.

Cilj ovoga rada bio je prikazati što je to dječja književnost te pratiti njezin razvoj, s posebnim naglaskom na priču u religijskim časopisima. Počeci dječje priče u hrvatskoj književnosti mogu se pratiti u časopisima i to najprije u *Bosiljku*. U godinama što slijede, zanimanje za priču još više raste. Hrvatskih religijskih časopisa namijenjenih djeci nema mnogo, a predmet proučavanja u ovome radu bio je časopis *Mali koncil (MAK)* koji je nastojao na zabavan način povezati religiju s književnošću. Ne možemo govoriti o bogatstvu priče u ovome časopisu, ali ona je prisutna i to kako bi poučila bitnim kršćanskim istinama, a to su uglavnom one najvažnije stvari za život.

Priča je vrlo važna u životima najmlađih jer asocira na trenutke druženja s najbližima koji ih djeci, u mlađim danima, pripovijedaju. Iako priča zasigurno ne može odgojiti, ona može poučiti. Kao završnu misao ću iskoristiti riječi Milana Crnkovića i Dubravke Težak (2002) koji su u jednoj rečenici objasnili poveznicu između djetinjstva i priče: *Stoga se može reći da je djetinjstvo utoliko više djetinjstvo koliko je ispunjeno pričom, a priča utoliko više priča koliko je bliža djetinjstvu* (Crnković i Težak 2002: 21).

Sažetak

Rad je podijeljen u dva dijela. Prvi dio govori o dječjoj književnosti uopće. Nastojali su se objasniti ključni pojmovi kao što su dijete, književnost i namjena te postoji li razlika među nazivima dječja književnost i književnost za djecu. Također, nastojali su se objasniti i žanrovi dječje književnosti, ima li dječja književnost odgojni utjecaj i koliko su važni odgajatelji te zašto susret djeteta s književnošću počinje prvom jezičnom djelatnosti – slušanjem. Prvi dio rada završava iznošenjem povijesti dječje književnosti te utvrđivanjem kršćanskih izvorišta u njoj. Drugi dio rada donosi razradu, odnosno temu, a to su hrvatski religijski časopisi te dječja priča u njima. Za analizu je uzet časopis *Mali koncil (MAK)* i njegova tri godišta: 1989./90.; 1996./97.; 2006./07., te se u njima proučavala dječja priča. S obzirom na to da religijskih časopisa za djecu u Hrvatskoj nema mnogo, časopis *Mali koncil* svojim bogatim sadržajem nastoji nadoknaditi kod najmlađih potrebu za dječjim religijskim sadržajem. Iako ne možemo govoriti o bogatstvu dječjih priča, one su poučne, ali i zabavne te su sve pisane u vjerskom duhu. Ne donose velike odmake u stvarnosti, ne iskrivljuju je, a česti likovi su životinje koje poprimaju ljudske osobine i, naravno, biblijski likovi.

Ključne riječi: dijete, književnost, namjena, religija, časopis, priča

Summary

The work is divided into two parts. The first part speaks about children's literature in general. Some main key concepts are explained here such as child, literature, and purpose, and whether there is a difference between the names - children's literature and literature for children. Also, children's literature genres have been explained, whether children's literature has an educational effect and how important educators are, furthermore, why child's encounters with literature begin with his/her first language activity – listening. The first part of the work ends with the recapitulation of the children's literature history, as well as the establishment of Christian sources in it. The second part of the paper includes elaboration, i.e. the topic, which are Croatian religious magazines and children stories. The *Mali Koncil* journal (MAK) is taken up for the analysis and its three publishing years: 1989./90.; 1996./97.; 2006./07. The children's stories in it were studied. Given that there are not many religious journals for children in Croatia, The *Mali Koncil* journal tries to compensate a need for children's religious content in youngest offering its rich content. Although we cannot talk about the richness of children's stories, they are both instructive and entertaining, also written in religious spirit. They do not make great breaks from reality and they do not distort it. Some common characters are animals that have human characteristics and of course biblical characters.

Keywords: child, literature, purpose, religion, journal, story

Popis literature

1. Alica (u zemlji čudesa) (2007) *MAK-Mali koncil* (42)6: 41.
2. Batinić, Š. (2004) *Zabava i pouka dobroj djeci i mladeži: Hrvatski časopisi za djecu i mladež od 1864. do 1975.* Zagreb: Hrvatski školski muzej.
3. Batinić, Š. (2010) Pedagoške paradigme u hrvatskim dječjim časopisima između dvaju svjetskih ratova. U R. Javor (Ur.), *Časopisi za djecu i mladež: zbornik u povodu 60. obljetnice Odjela za djecu i mladež Gradske knjižnice* (str. 5-21). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba: Hrvatski centar za dječju knjigu: Hrvatska sekcija IBBY-a.
4. Crnković, M. (1967) *Dječja književnost: Priručnik za studente pedagoških akademija i nastavnike.* Zagreb: Školska knjiga.
5. Crnković, M.; Težak, D. (2002) *Povijest hrvatske dječje književnosti: od početka do 1955. godine.* Zagreb: Znanje.
6. Čičko, H. (2010) Časopisi – skriveno blago najstarije dječje knjižnice u Hrvatskoj. U R. Javor (Ur.), *Časopisi za djecu i mladež: zbornik u povodu 60. obljetnice Odjela za djecu i mladež Gradske knjižnice* (str. 43-66). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba: Hrvatski centar za dječju knjigu: Hrvatska sekcija IBBY-a.
7. Čudnovata zvijezda (1996) *MAK-Mali koncil* (31)4: 22.
8. Hameršak, M. (2009) Višestruki odnosi i neočekivani ishodi: prvo stoljeće hrvatske dječje književnosti iz vizure povijesti čitanja, knjige i djetinjstva. *Časopis za suvremenu povijest* [Online] ČSP, Vol.41. No.3. str.783.-804. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/57869> (pristupljeno: 23. rujan 2017.)
9. Hameršak, M.; Zima, D. (2015) *Uvod u dječju književnost.* Zagreb: Leykaminternational d.o.o.
10. Hoblaj, A. (2005) »ANĐEO ČUVAR« – mjesečnik za djecu i mladež u prvoj polovini 20. stoljeća. Doprinos religioznom odgoju u kontekstu općega odgoja i obrazovanja. *Croatica Christiana periodica* [Online] ČSP, Vol.29. No.56. str.147-169. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/9267> (pristupljeno: 24. rujna 2017.)
11. Horvat-Vukelja, Ž. (2010) Tiha avangardnost Modre laste. U R. Javor (Ur.), *Časopisi za djecu i mladež: zbornik u povodu 60. obljetnice Odjela za djecu i*

- mladež Gradske knjižnice* (str. 87-94). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba: Hrvatski centar za dječju knjigu: Hrvatska sekcija IBBY-a.
12. Hranjec, S. (2003) *Kršćanska izvorišta dječje književnosti: priručnik za studente i učitelje*. Zagreb: Alfa.
13. Hranjec, S. (2006) *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
14. Hranjec, S. (2009) *Ogledi o dječjoj književnosti*. Zagreb: Alfa d.d.
15. Idrizović, M. (1984) *Hrvatska književnost za djecu: Sto godina hrvatske dječje knjige*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
16. Laž i pasta za zube (1989) *MAK – Mali koncil* (23)1:27.
17. Lovrenčić, S (2004) O knjigama i odgoju. U R. Javor (Ur.), *Književnost i odgoj* (str. 7-11). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
18. Majhut, B. (2005) *Pustolov, siročić i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945. godine*. Zagreb: FF press.
19. Marchon, B. (1989) Gdje je Bog. *MAK-Mali koncil* (23)1: 20.
20. Marić, S. (2010) Prvi susret sa Smibom – prvi susret s časopisom. U R. Javor (Ur.), *Časopisi za djecu i mladež: zbornik u povodu 60. obljetnice Odjela za djecu i mladež Gradske knjižnice* (str. 95-104). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba: Hrvatski centar za dječju knjigu: Hrvatska sekcija IBBY-a.
21. Maroević Kulaga, J. (2012) Rodna osjetljivost u katoličkom dječjem mjesečniku Mali koncil. *Život i škola*. [Online] br. 28 (2/2012.), god. 58., str. 83. – 107. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/140258> (pristupljeno: 23. rujna 2017.)
22. Mavrinac, K. (1989) Priča o mladiću i žiru. *MAK-Mali koncil* (33)4:12.
23. M.K. (1989) Kako je na svijet došao uskrсни zec. *MAK-Mali koncil* (24)8: 32.
24. M. V. (1989) Djevojčica iz Nazareta. *MAK-Mali koncil* (23)1: 28.
25. Novak, B. (2005) *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*. Zagreb: Golden Marketing-Tehnička knjiga.
26. Pašagić, B. (2003) *Hrvatski dječji časopisi od 1864. do 1950. godine*. Zagreb: Udruga umjetnika August Šenoa.
27. Pilaš. B. (2006) Šegrt Hlapić. *MAK-Mali koncil* (41)1: 41.
28. Polak, S. (2010). Dječji časopis Prvi izbor kao doprinos razvoju kreativnosti i komunikacijske kompetencije učenika u primarnom obrazovanju. U R. Javor (Ur.), *Časopisi za djecu i mladež: zbornik u povodu 60. obljetnice Odjela za*

- djecu i mladež Gradske knjižnice* (str. 105-119). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba: Hrvatski centar za dječju knjigu: Hrvatska sekcija IBBY-a.
29. P. P. (1989) Marija je živa. *MAK-Mali koncil* (23)3: 28.
30. Révérend, F. (2006) Herodova brada. *MAK-Mali koncil* (41)4: 45.
31. Skok, J. (2010) Uz šezdesetu obljetnicu Radosti. U R. Javor (Ur.), *Časopisi za djecu i mladež: zbornik u povodu 60. obljetnice Odjela za djecu i mladež Gradske knjižnice* (str. 67-86). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba: Hrvatski centar za dječju knjigu: Hrvatska sekcija IBBY-a.
32. Solar, M. (1997) *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
33. Solar, M. (2006) *Rječnik književnoga nazivlja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
34. Svetina, P. (2004) Pinokiji i Pipi Duge Čarape: tko odgaja literarne junake iz književnosti za mladež? U R. Javor (Ur.), *Književnost i odgoj* (str. 19-25). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
35. Težak, D. (1991) *Hrvatska poratna dječja priča*. Zagreb: Školska knjiga.
36. Tko je siromašan (2006) *MAK-Mali koncil* (41)2: 8.
37. Tomić, S. (2006) BjeGUNac. *MAK-Mali koncil* (41)3: 27.
38. Tomić, S. (2007) Kuća svjetlosnog počinka. *MAK-Mali koncil* (42)8: 7.
39. Tomić, S. (2007) Najskuplji lonac. *MAK-Mali koncil* (42)6: 39.
40. Visinko, K. (2005) *Dječja priča – povijest, teorija, recepcija i interpretacija*. Zagreb: Školska knjiga.
41. V.K. (1997) Kako se dolazi u nebo. *MAK-Mali koncil* (32)8: 26.
42. V.S. (1996) Namjerno. *MAK-Mali koncil* (31)1: 27.

Mrežne stranice:

1. Mali koncil – Mak, katolički dječji mjesečni list (2017a) URL: https://mak.glas-koncila.hr/#.VAWlu8V_tA0 (pristupljeno: 20. kolovoza 2017.)
2. Mali koncil – Mak, katolički dječji mjesečni list (2017b) URL: <https://mak.glas-koncila.hr/activity/50-ljeta-vec-nas-mak-cvjeta/> (pristupljeno: 20. kolovoza 2017.)
3. Mali koncil – Mak, katolički dječji mjesečni list (2017c) URL: <https://mak.glas-koncila.hr/o-nama/> (pristupljeno: 20. kolovoza 2017.)

4. Mali koncil – Mak, katolički dječji mjesečni list (2017d) URL: [https://mak.glas-koncila.hr/all-room-list/trcimo-novi-krug/#prettyPhoto\[gallery5680\]/1/](https://mak.glas-koncila.hr/all-room-list/trcimo-novi-krug/#prettyPhoto[gallery5680]/1/)
(pristupljeno: 24. studenog 2017.)